

ICOMOS

Evropska načela kakovosti

za posege,
ki jih financira EU
in lahko vplivajo
na kulturno dediščino

**Posodobljena izdaja,
november 2020**

Sofinanciral program
Evropske unije
Ustvarjalna Evropa

ICOMOS

Evropska načela kakovosti

za posege,
ki jih financira EU
in lahko vplivajo
na kulturno dediščino

**Posodobljena izdaja,
november 2020**

DOKTRINA +

ICOMOS Slovenija

Evropska načela kakovosti za posege,
ki jih financira EU in lahko vplivajo na kulturno dediščino

Pripravila strokovna skupina, ki jo sestavljajo:

Elena Dimitrova (*ICOMOS Bolgarija*),
Marie-Laure Lavenir (*Mednarodni sekretariat ICOMOS*),
Paul McMahon (*ICOMOS Irska*),
Baiba Mūrniece (*ICOMOS Latvija*),
Stefano Francesco Musso (*ICOMOS Italija – predsednik*),
Gergely Nagy (*ICOMOS Madžarska*),
Christoph Rauhut (*ICOMOS Nemčija*),
Grellan D. Rourke (*odbor ICOMOS*),
Erminia Sciacchitano (*Evropska komisija*) in
Bénédicte Selfslagh (*ICOMOS Belgija*).

Prvo izdajo sta podprli:

June Taboroff (*ICOMOS Združeno kraljestvo*) in
Maureen Thibault (*Mednarodni sekretariat ICOMOS*),

posodobljeno izdajo pa so podprli:

Grellan Rourke in Bénédicte Selfslagh (*ur.*),
Dominique Schneider in Florence Babics (*ICOMOS Francija*) –
francoska izdaja ter
Lucile Smirnov (*Mednarodni sekretariat ICOMOS*).

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

719:005(082)

EVROPSKA načela kakovosti za posege, ki jih financira EU in lahko vplivajo na kulturno dediščino :
posodobljena izdaja, november 2020 / [pripravila strokovna komisija Elena Dimitrova ... [et al.] ; prevod
Monika Fritz in Borut Praper]. - Ljubljana : ICOMOS Slovenija - Slovensko nacionalno združenje za spo-
menike in spomeniška območja, 2021. - (Doktrina +)

Prevod dela: European quality principles for EU-funded interventions with potential impact upon
cultural heritage
ISBN 978-961-94851-2-5
COBISS.SI-ID 87863555

Podpora Evropske komisije za pripravo te publikacije ne pomeni potrditve
vsebine, ki izraža le mnenja avtorjev, in Komisija ne more biti odgovorna za
kakršno koli uporabo informacij, ki jih vsebuje.

Kazalo

7	Povzetek
9	Glavna priporočila
15	1 Uvod
21	2 Skrb za kakovost pri posegih na področju kulturne dediščine
21	2-1 Pregled: opredelitve in ugotovitve
24	2-2 Načela in standardi
30	2-3 Razvoj načel kakovosti v hitro spreminjajočem se svetu
35	3 Zagotavljanje kakovosti posegov na področju kulturne dediščine
35	3-1 Programiranje na ravni EU in nacionalni ravni
38	3-2 Opisi projektov in razpisi
41	3-3 Zasnova
44	3-4 Javna naročila
47	3-5 Izvajanje
49	3-6 Spremljanje in nadzor ter ocenjevanje
53	4 Krepitev dejavnikov kakovosti
53	4-1 Vodenje
55	4-2 Ocenjevanje in zmanjševanje tveganj
57	4-3 Raziskave
61	4-4 Izobraževanje in usposabljanje
63	4-5 Nagrajevanje kakovosti
65	Merila za izbor projektov, ki lahko vplivajo na kulturno dediščino
69	Sklici
69	Novejši dokumenti EU, povezani s kulturno dediščino
74	Besedila, ki določajo mednarodne standarde v zvezi s kulturno dediščino
79	Dodatni sklici, povezani z nekaterimi posebnimi podtemami

Evropska načela kakovosti za posege,
ki jih financira EU in lahko vplivajo na kulturno dediščino,
Posodobljena izdaja, november 2020

Izdajatelj: **ICOMOS – Slovensko nacionalno združenje za spomenike in spomeniška območja**
Zbirka: **Doktrina+**

Odgovorna oseba: **dr. Sonja Ifko, predsednica**
Uredile in strokovno pregledale besedilo: **Sonja Ifko, Nataša Jurgec Gurnick, Marija Režek Kambič**
Oblikovanje: **Ajda Bevc**
Prevod in lektoriranje: **Monika Fritz in Borut Praper**
Tisk: **Camera, d.o.o.**
Naklada: **500 izvodov**

Ljubljana, 2021

Publikacija je izdana s finančno podporo Ministrstva za kulturo Republike Slovenije.

Podatki o izvirniku:

EUROPEAN QUALITY PRINCIPLES
for EU-funded Interventions with potential impact upon Cultural Heritage,
Revised edition November 2020

Izdajatelj: **Mednarodni sekretariat ICOMOS**
Mednarodni svet za spomenike in spomeniška območja
11 rue du Séminaire de Conflans
94220 Charenton-le-Pont
Francija
Tel.: 33 (0)1 41 94 17 59
secretariat[at]icomos.org
www.icomos.org

ISBN 978-2-918086-36-9 (e-knjiga)
ISBN 978-2-918086-34-5 (tiskana različica)

© ICOMOS 2020

“... če si ne morete privoščiti marmorja, uporabite caenski kamen, vendar tistega iz najboljših plasti. Če nimate kamna, uporabite opeko, vendar najboljšo. Vedno dajte prednost dobremu delu in materialom, ki spadajo v nižji razred, pred tistimi, ki so v višjem razredu, a slabi. S tem ne boste poskrbeli le za boljše delo in izkoristek materialov, ampak boste ravnali tudi bolj pošteno in nepristransko ter v skladu z drugimi pravičnimi, pokončnimi in možatimi načeli ...”

John Ruskin,
Sedem luči arhitekture – luč žrtvovanja,
London: Smith, Elder, and Co., 1849, str. 20

Povzetek

Ta dokument z naslovom *Načela kakovosti* je rezultat dela strokovne skupine, ki jo je sestavil Mednarodni svet za spomenike in spomeniška območja (ICOMOS) po pooblastilu Evropske komisije in v okviru vodilne pobude Evropske unije (EU) v evropskem letu kulturne dediščine 2018 z naslovom “Cenimo dediščino: razvoj standardov kakovosti za projekte, ki jih financira EU in lahko vplivajo na kulturno dediščino”.

Glavni cilj dokumenta je zagotoviti smernice o načelih kakovosti vsem deležnikom, ki se neposredno ali posredno ukvarjajo s posegi, ki jih financira EU in lahko vplivajo na kulturno dediščino. Ti deležniki so evropske institucije, organi upravljanja, mednarodne organizacije, civilna družba in lokalne skupnosti, zasebni sektor ter strokovnjaki.

Dokument se osredotoča na osrednje vprašanje kakovosti in vsebuje povzetek ključnih konceptov, mednarodnih listin, evropskih in mednarodnih konvencij ter standardov in sprememb v razumevanju in praksi ohranjanja dediščine. Opisane so okoljske, kulturne, družbene in gospodarske koristi, ki izhajajo iz uporabe načel kakovosti.

Ker je priznavanje kulturne dediščine kot skupnega dobra in odgovornosti predpogoj za kakovost, se predlaga sprejetje ukrepov za kakovost z ozaveščanjem in krepitevijo izvajanja načel in standardov ohranjanja v vseh fazah cikla, od programiranja do ocenjevanja.

V dokumentu je prepoznana potreba po razvoju zmogljivosti v širokem krogu sodelujočih deležnikov. Opisana so glavna področja, povezana z načrtovanjem, zasnovo, izvajanjem, vodenjem, oceno tveganja, raziskavami, izobraževanjem in usposabljanjem. Pri vsaki temi so predstavljeni ključni rezultati raziskav in posebna priporočila.

Glavna priporočila so povzeta v naslednji preglednici. Na koncu dokumenta je predlagana vrsta izbirnih meril, ki jih nosilci odločanja lahko uporabijo za ocenjevanje kakovosti projektov z morebitnim vplivom na kulturno dediščino.

Posodobljena izdaja dokumenta *Načela kakovosti* temelji na dodatnih povratnih informacijah, ki smo jih prejeli od partnerjev in deležnikov, zlasti po strokovnih srečanjih, organiziranih med romunskim in nemškim predsedovanjem EU.

ICOMOS upa, da bodo *Načela kakovosti* in *merila za izbor* uporabljale institucije EU, države članice in drugi, ter se zavezuje, da bo podpiral takšna prizadevanja.

★ Glavna priporočila

Načela in standardi

- 1 Vsi deležniki, ki sodelujejo pri ohranjanju kulturne dediščine, bi morali spoštovati mednarodne listine in smernice s področja kulturne dediščine.
- 2 Do standardov in smernic v zvezi s kulturno dediščino, ki jih pripravljajo UNESCO, Svet Evrope, ICOMOS, CEN in druge pristojne organizacije, bi bilo treba zagotoviti brezplačen dostop na internetu, v e-publikacijah ali z digitalnimi orodji.

Spodbujanje načel kakovosti

- 3 Kulturne dobrine bi bilo treba uporabljati spošljivo, da se varujejo njihovi pomeni in vrednote ter da postanejo navdih za lokalne in dediščinske skupnosti ter prihodnje generacije.
- 4 Priznavanje kulturne dediščine kot skupnega dobra in odgovornosti bi moral biti predpogoj za kakovost. Ohranjanje kulturne dediščine bi bilo treba razumeti kot dolgoročno družbeno naložbo.
- 5 Pri ocenjevanju skupnih stroškov in koristi posega bi bilo treba varovati kulturne vrednote in jih obravnavati vsaj enakovredno finančni vrednosti.

Programiranje /načrtovanje projektov/ na ravni EU in nacionalnih ravneh

- 6 Programiranje na ravni EU in nacionalni ravni bi moralo vključevati cilj ohranjanja kulturne dediščine kot enakovrednega drugim ciljem.
- 7 Programiranje in financiranje kulturne dediščine na ravni EU bi moralo temeljiti na zanesljivih raziskavah in analizah.
- 8 Države članice bi morale vključiti svoje nacionalne ustanove/uprave za kulturno dediščino že na začetku faze programiranja/pogajanj in tudi v vseh nadaljnjih fazah.
- 9 Na voljo bi morali biti uspešni programi in projekti na nacionalni in regionalni ravni, da bi EU lahko spodbujala izmenjavo dobrih praks med državami članicami.

- 10 Prioritete pri izbiranju projektov, ki bodo financirani, morajo biti skladne z *Evropskimi načeli kakovosti za posege, ki jih financira EU in lahko vplivajo na kulturno dediščino*, in s strateškimi politikami varstva kulturne dediščine ter jih morajo predhodno odobriti nacionalne institucije/uprave za kulturno dediščino.
- 11 Treba bi bilo preučiti možnost financiranja manjših projektov in možnost dvostopenjskega postopka odločanja pri večjih projektih.

Opisi projektov in razpisi

- 12 V opisih projektov in razpisih bi bilo treba okrepiti pristop ohranjanja, pri katerem so predlogi skladni z *merili za izbor* iz tega dokumenta *Načela kakovosti*, da bi ohranili kulturno dediščino in z njo povezane vrednote.
- 13 V opisih projektov in razpisih bi bilo treba zahtevati, da predlogi spoštujejo materialno in nematerialno avtentičnost ter ohranjanje kulturnih dobrin.
- 14 V opisih projektov in razpisih bi bilo treba zahtevati, da predlogi v okviru analize tveganja vsebujejo neposredne in posredne vplive posegov na kulturno dediščino ter omilitvene ukrepe. Prav tako bi bilo treba zahtevati, da predlogi vsebujejo načrt ohranjanja in vzdrževanja ter načrt dolgoročnega spremljanja in nadzorovanja, zlasti za večje projekte pa tudi poslovni načrt, ter da pojasnijo morebitne koristi za javnost.

Zasnova projektov

- 15 V projektnih predlogih bi bilo treba navesti, kako so obstoječi status, vrednote in pogoji kulturne dediščine vključeni v zasnovo, vse predlagane posege pa bi bilo treba utemeljiti. Treba bi bilo upoštevati opredelitev nepričakovanih tveganj, vprašanj in priložnosti v zvezi s projektom in njegovim kontekstom.
- 16 Kadar so potrebni dodatni elementi ali nove rabe, bi moral projekt zagotoviti ravnovesje, harmonijo in/ali nadzorovan dialog med kulturno dediščino in novimi elementi ter spoštovati obstoječe vrednote.
- 17 Kadar se razmišlja o novi namembnosti, bi morala ta spoštovati območje dediščine in biti združljiva z njim, ustrezati potrebam skupnosti ter biti trajnostna.
- 18 V projektih in pri načrtovanju bi bilo treba upoštevati potrebo po rednem vzdrževanju in krepitvi zmogljivosti lokalnih skupnosti, da skrbijo za svojo dediščino.

- 19 Projekti, ki jih financira EU, bi morali spoštovati vrednote in pogodbe EU. Rekonstrukcije se lahko financirajo le v izjemnih okoliščinah, če projekt izpolnjuje *merila za izbor* iz tega dokumenta *Načela kakovosti*.

Javna naročila

- 20 Pri izvajanju javnega naročanja bi bilo treba uporabljati sistem dveh ovojnic za razvrščanje tehnične ponudbe ločeno od finančne, pri čemer bi bilo treba dati prednost tehnični ponudbi.

Izvajanje

- 21 V fazi izvajanja bi bilo treba slediti *Načelom kakovosti*.
- 22 Izvedbeni načrt in struktura upravljanja projekta bi morala biti jasno opredeljena in dogovorjena, saj to omogoča popravljanje ukrepov in učinkovito uporabo sredstev. Treba bi bilo uporabljati združljive materiale ter previdne in preizkušene tehnike, ki temeljijo na znanstvenih podatkih in preverjenih izkušnjah. V načrt bi bilo treba vključiti postavko za nepredvidene stroške za morebitne dodatne potrebe (npr. raziskave, testiranje materialov).
- 23 Med vsemi sodelujočimi stranmi v projektu bi bilo treba vzpostaviti posebne komunikacijske kanale. Za ta namen se lahko imenuje poseben predstavnik za ohranitvene ukrepe.
- 24 Postopek izvajanja bi moral biti v celoti dokumentiran in arhiviran tako, da bo dostopen za prihodnjo uporabo.

Spremljanje in nadzor ter ocenjevanje

- 25 Po končanem projektu bi bilo treba v sodelovanju s strokovnjaki za dediščino pripraviti neodvisno oceno projekta, ki naj zajema preučitev kulturnih, tehničnih, družbenih, gospodarskih in okoljskih rezultatov ter vplivov na lokalne skupnosti. Pri manjših projektih z nizkim proračunom bi bilo treba razmisliti o manj zahtevnem pristopu k ocenjevanju. V primeru neizpolnjevanja *Načel kakovosti* bi bilo treba poskrbeti za popravljalne ukrepe.
- 26 Spremljanje in nadzor bi bilo treba izvajati redno. Po preteku razumnega časovnega obdobja od zaključka projekta bi bilo treba opraviti dolgoročno oceno, kar zadeva trajnostno upravljanje in vzdrževanje.

- 27 Treba bi bilo zagotoviti ustrezna sredstva za neodvisno ocenjevanje, ki naj ga v ustrezni fazah postopka opravijo posebej usposobljeni strokovnjaki za dediščino.

Vodenje

- 28 Pobude na področju dediščine, ki jih financira EU, bi morale olajšati sodelovanje civilne družbe in skupnosti.
- 29 Predpisi o skladih bi morali spodbujati financiranje projektov na področju dediščine in upoštevati njihove posebnosti.

Ocenjevanje in zmanjševanje tveganj

- 30 Evropska komisija in države članice bi morale preučiti in predlagati prilagojeno politiko o obvladovanju tveganja za projekte kulturne dediščine in projekte, ki vplivajo na kulturno dediščino, saj so celovite ocene tveganja temeljnega pomena za uspeh projektov kulturne dediščine.

Raziskave

- 31 Povečati bi bilo treba tehnično, upravno in finančno podporo za celostno raziskovalno politiko in skupno načrtovanje na področju kulturne dediščine v Evropi, saj bi to pripomoglo h konceptualizaciji evropske razsežnosti kulturne dediščine. Treba bi bilo raziskati financiranje posegov na področju kulturne dediščine in vpliv tega financiranja na kakovost. Vzpostavitev sinergij z drugimi programi financiranja EU bi lahko prinesla znatne družbene in gospodarske koristi.
- 32 Treba bi bilo zagotoviti sredstva za izvajanje raziskav na makro ravni (trendi, učinki) in mikro ravni (študije primerov in primerjava dobrih praks), da bi podprli postopek programiranja na ravni EU ter na nacionalni in regionalni ravni ter zagotovili potrebne osnovne informacije pred začetkom izvajanja projektov.
- 33 Treba bi bilo razviti transdisciplinarne raziskovalne programe in izboljšati prenos znanja s področja družboslovja in humanistike, da bi vključili raziskave o participativnem načrtovanju, celostnem upravljanju kulturne dediščine in razvoju pametnih tehnoloških ukrepov. Raziskovalni programi EU bi morali zahtevati, da so rezultati raziskav v

zvezi z dediščino dostopni strokovnjakom za dediščino, zlasti z uporabo odprtih zbirk podatkov, kot je odprti arhiv ICOMOS.

- 34 Evropske raziskave o varstvu kulturne dediščine bi morale zagotoviti ustrezne instrumente financiranja tudi za projekte manjšega obsega.
- 35 SoPHIA, družbena platforma programa Obzorje 2020 o oceni vplivov in kakovosti posegov v evropskem zgodovinskem okolju in na območjih kulturne dediščine bi morala temeljiti na rezultatih tega dokumenta *Načela kakovosti*. Izobraževanje in usposabljanje

Izobraževanje in usposabljanje

- 36 Tečaji, pobude in programi izobraževanja in usposabljanja na področju kulturne dediščine bi morali biti skladni z ustreznimi besedili in smernicami, ki določajo mednarodne standarde na tem področju, ter redno posodabljati svoje učne načrte, da bodo sledili tehničnemu razvoju in inovacijam.
- 37 V okviru opisov projektov in razpisnih postopkov za projekte kulturne dediščine, ki jih financira EU, bi bilo treba predvideti programe usposabljanja ali izpopolnjevanja znanja in veščin na področju ohranjanja, če je to izvedljivo.
- 38 Informacijski sistem o najpomembnejših evropskih ustanovah in organizacijah za izobraževanje in usposabljanje ter o njihovih tečajih, pobudah in programih na področju kulturne dediščine bi bil lahko koristen, če se redno posodablja.
- 39 Ustanove in pobude za izobraževanje in/ali usposabljanje oseb, ki se bodo ukvarjale z vprašanji, povezanimi z ohranjanjem (npr. urbanisti, inženirji, arhitekti, krajinski arhitekti, notranji oblikovalci, obrtniki), bi morale ohranjanje vključiti v svoje glavne učne načrte. Razumevanje kulturne dediščine bi moralo biti del vsakega izobraževalnega programa na vseh ravneh.

Nagrajevanje kakovosti

- 40 Evropska komisija bi morala v sinergiji z obstoječimi programi in nagradami oceniti možnosti za uvedbo posebne evropske nagrade, s katero bi nagradili kakovost posegov na področju kulturne dediščine, ki jih financira EU.

Uvod

Evropska kulturna dediščina je družbeni vir, ki ohranja številne raznolike vrednote evropske kulture in jih posreduje prihodnjim generacijam.

Analiza¹ na evropski ravni dokazuje, da imajo naložbe v kulturno dediščino številne koristi na najrazličnejših področjih politike, saj pozitivno vplivajo na zaposlovanje, trajnostni razvoj, identiteto, privlačnost regij, ustvarjalnost in inovacije, turizem, kakovost življenja, izobraževanje in vseživljenjsko učenje ter socialno kohezijo. Tudi Evropski okvir za ukrepanje na področju kulturne dediščine² poudarja potrebo po sprejetju celostnega in integriranega pristopa k oblikovanju politike v zvezi s kulturno dediščino, ki skrb za dediščino, njeno varstvo, interpretacijo in ustrezno uporabo vključuje v vse politike, programe in ukrepe ter s tem prinaša koristi na vseh štirih področjih trajnostnega razvoja (gospodarstvo, kultura, družba in okolje). Takšen pristop je v skladu s Splošno deklaracijo človekovih pravic³ in vrednotami EU, zapisanimi v Pogodbah.

Kulturno dediščino je treba razumeti v širšem pomenu, ki zajema tako materialno razsežnost (od posamezne zgradbe do kulturne krajine) kot tudi nematerialno razsežnost (od duha kraja do praks).

V skladu z Unescovo in Icomosovo rabo, povezano s snovno dediščino, je ohranjanje krovni izraz, ki zajema vrsto dejavnosti ohranjanja, konserviranja, obnove, (ponovne) uporabe, interpretacije in upravljanja.

¹ Konzorcij CHCfE, *Cultural Heritage Counts for Europe*, 2015. Na voljo na: <http://blogs.encatc.org/culturalheritagecountsforeurope/outcomes/>.

² Delovni dokument služb Komisije EU SWD(2018) 491 final, *Evropski okvir ukrepanja na področju kulturne dediščine*. Na voljo na: https://ec.europa.eu/culture/content/european-framework-action-cultural-heritage_en.

³ Splošna deklaracija človekovih pravic, ki jo je Generalna skupščina Združenih narodov razglasila 10. decembra 1948 v Parizu. Na voljo na: <https://www.un.org/en/universal-declaration-humanrights/>.

Kulturna dediščina “ima vrednost sama po sebi”: je dediščina ali zapuščina, ki ni samo materialna, saj vsebuje ideale, pomene, spomine, tradicije, sposobnosti in vrednote, ki so skupni vir spomina, razumevanja, posebnosti, dialoga, kohezije in ustvarjalnosti za Evropo in ves svet.

Več kot 80 odstotkov Evropejcev meni, da je kulturna dediščina pomembna zanje osebno ter za njihove lokalne skupnosti, regije in države.⁴ Skoraj tri četrtine Evropejcev meni, da bi morali javni organi nameniti več sredstev za evropsko kulturno dediščino, veliko pa jih meni, da bi morali nacionalni organi, organi EU ter lokalni in regionalni organi storiti več za zaščito evropske kulturne dediščine.⁵

Evropska unija podpira ohranjanje kulturne dediščine.⁶ Njeni programi in ukrepi so namenjeni zagotavljanju uravnoteženega razvoja ob upoštevanju raznolikosti in posebnosti nacionalnih, regionalnih ter lokalnih kultur. Prispevek kulturne dediščine k trajnostnemu razvoju je splošno priznan. Zato sektor kulturne dediščine prejema pomoč iz številnih politik in ukrepov EU, ki niso neposredno povezani s kulturo, kot so politike in ukrepi, povezani z regionalnim in urbanim razvojem, socialno kohezijo, kmetijstvom, pomorskimi zadevami, okoljem, turizmom, prometom, izobraževanjem, obvladovanjem tveganja nesreč, digitalno agendo, raziskavami in inovacijami.⁷

Evropsko leto kulturne dediščine 2018 je ponudilo priložnost za predstavitev številnih primerov uspešnih posegov na področju kulturne dediščine, ki jih financira EU. V okviru programov Evropskega sklada za

regionalni razvoj (ESRR) je bilo v obdobju 2014–2020 za naložbe v razvoj in spodbujanje kulture, kulturne dediščine in ustvarjalnih panog namenjenih približno 6 milijard EUR. Posegi vključujejo obnovo zapuščenih vasi,⁸ sanacijo zgodovinskih mest ter izboljšanje fizične in kulturne dostopnosti do območij kulturne dediščine. Program EU INTERREG podpira čezmejne in medregionalne projekte ter projekte sodelovanja, ki se osredotočajo na kulturno dediščino. Naložbe v kulturno dediščino so ena izmed najbolj priljubljenih tem pri projektih evropskega teritorialnega sodelovanja.⁹

Naložbe v infrastrukturo, razvoj podeželja in mest ter rudarstvo in energetiko pa lahko med drugim ogrozijo kulturno dediščino, če se ne izvede ustrezna ocena vplivov in omilitveni ukrepi. Pri poskusih, da bi dediščini vdihnili novo življenje, se lahko zgodi, da vprašanja avtentičnosti in rekonstrukcije niso ustrezno obravnavana, kar lahko pripelje do izgube kulturnih vrednot in zabrisanja stoletij zgodovine. Prevelik turistični pritisk, slabo upravljan turizem in razvoj, povezan s turizmom, lahko ogrozijo materialna gradiva, integriteto in pomembne lastnosti enot in območij dediščine. Iskanje ravnovesja med varovanjem in ohranjanjem na eni strani ter dinamičnimi pristopi k spoštljivi in združljivi (ponovni) rabi in upravljanju na drugi strani je temeljnega pomena za zagotavljanje sposobnosti preživetja tega neobnovljivega vira za evropsko gospodarstvo, kulturo, družbo in okolje.

Dolgoročni cilj je torej doseči, da se pri vseh projektih, ki jih financira EU in so neposredno ali posredno povezani s kulturno dediščino, opravi ocena vplivov, s katero se zagotovi kakovost posegov. V podporo temu cilju bi morala EU pripraviti metodološke

⁴ Evropska komisija, *Posebna raziskava Eurobarometra 466 o Evropejcih in kulturni dediščini*, 2017. Na voljo na: https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2150_88_1_466_ENG.

⁵ Op. cit.: Nacionalni organi (46 %); organi EU (40 %); lokalni in regionalni organi (39 %).

⁶ Člen 3(3) Pogodbe o Evropski uniji (PEU) določa, da mora Unija spoštovati svojo bogato kulturno in jezikovno raznolikost ter zagotavljati varovanje in krepitev evropske kulturne dediščine. Člen 167 Pogodbe o delovanju Evropske unije (PDEU) nalaga Uniji nalogo, da prispeva k razcvetu kultur držav članic, pri čemer upošteva njihovo nacionalno in regionalno raznolikost ter hkrati postavlja v ospredje skupno kulturno dediščino. Dejavnost Unije je namenjena spodbujanju sodelovanja med državami članicami in, če je to potrebno, podpiranju in dopolnjevanju njihove dejavnosti, med drugim na področjih izboljševanja poznavanja in razširjanja kulture in zgodovine evropskih narodov ter ohranjanja in varstva kulturne dediščine evropskega pomena.

⁷ Evropska komisija, *Mapping of Cultural Heritage Actions in European Union policies, Programmes and Activities*, avgust 2017. Na voljo na: https://www.open-heritage.eu/wp-content/uploads/2018/12/2014-heritage-mapping_en.pdf.

⁸ Za dodatne informacije glej: <https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development>. Informacije o nagradah Evropske komisije REGIOSTARS so na voljo na: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/regio-stars-awards/#4.

⁹ Program *Interact, Connecting Cultures, Connected Citizens*, 2018. Na voljo na: <http://www.interact-eu.net/library/e-book-connectingcultures-connected-citizens/pageflip>.

smernice s kompleti orodij in pritegniti udeležene organe k spodbujanju uporabe ocene vplivov.

Tega se je zavedal tudi Evropski parlament, ki je v svoji resoluciji iz septembra 2015 pozval Komisijo, “naj v smernice za naslednjo generacijo strukturnih skladov za kulturno dediščino vključi obvezen sistem nadzora kakovosti, ki naj se uporablja v vseh fazah projekta”.¹⁰ Svet EU je Komisijo tudi pozval, naj “pri načrtovanju, izvajanju in vrednotenju politik EU še naprej upošteva njihov neposredni in posredni učinek na spodbujanje, ohranjanje in varstvo kulturne dediščine Evrope in zlasti potrebo po kakovostnih smernicah, s čimer bo zagotovila, da naložbe EU ne bodo škodile vrednotam kulturne dediščine ali jih zmanjšale”.¹¹

O tem dokumentu z naslovom *Načela kakovosti*

Ta dokument je rezultat dela strokovne skupine, ki jo je sestavil ICOMOS po pooblastilu Evropske komisije (EK) in v okviru vodilne pobude Evropske Unije “Cenimo dediščino”, vzpostavljene v evropskem letu kulturne dediščine 2018.¹² Dokument upošteva tudi razprave s strokovnjaki in odločevalci na delavnici, ki je potekala maja 2018 v Parizu in na kateri so bili predstavljeni primeri za ponazoritev dejavnikov uspeha in ozkih grl pri posegih na področju kulturne dediščine. Poleg tega upošteva pripombe in predloge, prejete po konferenci “Skrb za dediščino”, ki je potekala v Benetkah novembra 2018¹³ s ciljem spodbuditi javno razpravo o tem vprašanju.

Posodobljena različica *Načel kakovosti* upošteva povratne informacije, prejete po strokovnih sre-

čanjih, ki so potekala med romunskim in nemškim predsedovanjem EU.¹⁴ Osnovna načela in sporočila se niso spremenila, so pa zdaj bolj poudarjena sklicevanja na dostopnost, človekove pravice, regionalno raznolikost in obrt. Po pregledu priporočil so bila pojasnjena tista, ki se nanašajo na raziskave, izobraževanje in usposabljanje.

Uvodu sledi 2. razdelek, ki vsebuje pregled ključnih konceptov, načel in pristopov ter povzetek obstoječih standardov, povezanih s kakovostjo pri ohranjanju, obnovi, (ponovni) uporabi in izboljševanju kulturne dediščine. 3. razdelek je posvečen vprašanju, kako izvajati načela kakovosti za posege na področju kulturne dediščine pri projektih, ki jih financira EU, od njihovega začetka do konca (oziroma v celotnem “življenjskem ciklu projekta”). V 4. razdelku so opredeljeni zunanji dejavniki, ki lahko vplivajo na kakovost, in sicer vodenje, ocena tveganja, raziskave, izobraževanje in usposabljanje ter nagrajevanje kakovosti. *Merila za izbor vsebujejo* smernice o načelih kakovosti za deležnike, ki se neposredno ali posredno ukvarjajo z ohranjanjem in upravljanjem dediščine, ki ju financira EU (tj. evropske institucije, organi upravljanja,¹⁵ civilna družba in lokalne skupnosti, zasebni sektor ter strokovnjaki). Posebno poročilo Evropskega računskega sodišča o naložbah EU v kulturne objekte¹⁶ bi, če bi se upoštevalo, prav tako izboljšalo kakovost posegov, ki jih financira EU. Sklepi Sveta, sprejeti 29. junija 2020, so prvi korak.¹⁷

ICOMOS upa, da bodo *Načela kakovosti* in *merila za izbor* uporabljale institucije EU, države članice in drugi, ter se zavezuje, da bo podpiral takšna prizadevanja.

¹⁰ Resolucija Evropskega parlamenta z dne 8. septembra 2015 *Na poti k celostnemu pristopu do kulturne dediščine za Evropo*, ((2014/2149(INI), P8_TA(2015)0293).

¹¹ Sklepi Sveta o potrebi po postavljanju kulturne dediščine v ospredje politik EU, (2018/C 196/05).

¹² Več informacij o desetih vodilnih pobudah je na voljo na: https://europa.eu/cultural-heritage/node/683_en.html.

¹³ *Cherishing heritage - Quality principles for intervention on cultural heritage*, četrtek, 22. november – petek, 23. november 2018, Auditorium Santa Margherita, Dorsoduro 3689 – 30123 Benetke, Italija.

¹⁴ *European Heritage: Shared experience and regional specificities*, 10.–13. april 2019, Sighişoara, Mureş County, Romunija (na voljo na: https://patrimoniu.ro/images/conferinta-Sighisoara/RO-PRES_EH_ConceptNote_EN.pdf) in *Promoting Europe's Cultural Heritage and Cultural Diversity Who? How? With whom?*, Online Expert Hearing, ponedeljek 13. julij in torek 14. julij 2020 (na voljo na: <https://www.eu2020.de/eu2020-en/events/-/2354184>).

¹⁵ V skladu z opredelitvijo Evropske komisije je “organ upravljanja lahko ministrstvo, regionalni organ, lokalni svet ali drug javni oziroma zasebni organ, ki ga imenuje in potrdi država članica”. Evropska komisija, Razvoj regij in mest v EU, glosar, na voljo na: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/glossary/m/managing-authority.

¹⁶ Posebno poročilo Evropskega računskega sodišča 08/2020, *Naložbe EU v kulturne objekte: tema, pri kateri je potrebna več osredotočenosti in usklajenosti*. Na voljo na: <https://www.eca.europa.eu/en/Pages/DocItem.aspx?did=53376>.

¹⁷ Sklepi Sveta o posebnem poročilu Evropskega računskega sodišča št. 08/2020, sprejeti 29. junija 2020. Na voljo na: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9251-2020-INIT/en/pdf>.

Skrb za kakovost pri posegih na področju kulturne dediščine

V tem razdelku so povzeti ključni koncepti, evropske in mednarodne konvencije in listine ter spremembe v razumevanju in praksi ohranjanja dediščine.

2-1 Pregled: opredelitve in ugotovitve

Opredeljevanje “kakovosti”¹⁸ pri posegih na področju kulturne dediščine je ključen in zahteven izziv.

Zavezanost zagotavljanju kakovosti pri posegih na področju kulturne dediščine ima dolgo zgodovino. Gonilna sila kakovosti so bili in so še vedno pogosto kar izvajalci sami (obrtniki, arhitekti, inženirji), pa tudi lastniki, ki cenijo vrednote, ter institucije, vladni organi itd. Pri ohranjanju zgodovinskih spomenikov in arheoloških najdišč se je zlasti od konca devetnajstega stoletja vprašanjem kakovosti posvečalo veliko pozornosti. Več kot stoletje pozneje je opredeljevanje kakovosti v okviru posegov na področju kulturne dediščine napredovalo in preseglo arhitekturne in tehnične pristope na ravni posameznih stavb ter se razširilo na širše okoljske, kulturne, družbene in gospodarske vidike območij in njihove okolice.

Pri posegih v materialno substanco kulturne dediščine zagotavljanje visokih standardov kakovosti ni odvisno le od vrste posega, ampak tudi od postavljenih predpogojev za izvedbo projekta, preglednosti posameznih postopkov projekta, faz zasnove in dokumentacije. Prav tako je zagotavljanje kako-

¹⁸ Opredelitve pojma “kakovost” iz slovarja Cambridge Dictionary: “kako dobro ali slabo je kaj”; “visok standard”; “stopnja odličnosti nečesa, pogosto visoka”. Cambridge Dictionary, Cambridge: Cambridge University Press, 2019. Na voljo na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/quality>. Slovar Larousse (2020) navaja naslednje opredelitve: “Ce qui rend quelque chose supérieur à la moyenne”; “Chacun des aspects positifs de quelque chose qui font qu’il correspond au mieux à ce qu’on en attend”; “Trait de caractère, manière de faire, d’être que l’on juge positivement”. Na voljo na: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais>.

vosti projekta odvisno od celovitosti, popolnosti, podrobnosti in natančnosti informacij in tehničnih rešitev ter ekonomske analize vseh predlogov za poseg, pa tudi od stalnega spremljanja in nadziranja postopkov odločanja.

Ključnega pomena za izvedbo kakovostnega projekta je tudi izvedba vseh predpriprav in drugih postopkov. Ti običajno vključujejo pripravo predhodne ter nato celovite analize in preglede enote dediščine s kontekstom. Ta študija izvedljivosti naj bi opredelila: jasne in realistične cilje projekta; potencialne vrednosti za različne deležnike in lokalne skupnosti ter po potrebi za evropsko kohezijo; nevarnosti za stanje in procese propadanja projekta; njegovo občutljivost za spremembe brez izgube kulturnih vrednot; načrt za posvetovanje s skupnostjo; interpretacijo in predstavitev pomena projekta; pripravo poslovne študije za poseg; finančno in gospodarsko vzdržnost; načela trajnosti in dostopnosti; ter pravne in zakonodajne smernice. Študiji izvedljivosti naj bi sledili podrobna zasnova posega, izbira potrebnih znanj in veščin, ocena tveganja, priprava načrta upravljanja ter okvir za spremljanje in nadzor ter ocenjevanje. Ključna dejavnika kakovosti sta tudi preglednost pri izbiri projektov, ki se financirajo, ter razvoj postopkov za spremljanje in nadzor ter ocenjevanje.

Med pomembnejšimi dokumenti za določitev mednarodnih načel je Beneška listina o ohranjanju in obnovi spomenikov in spomeniških območij (1964), namenjena strokovnjakom s tega področja. Listina je predvsem opredelila ključne koncepte ter različne pristope za ohranjanje in obnavljanje kulturne de-

diščine (na primer opredelitev avtentičnosti, izvirnosti, kulturnega pomena in rabe spomenikov).

Druge listine in dokumenti so dodali osnovnim načelom še podrobne in razčlenjene vidike načel kakovosti. Nekateri koncepti, na katerih temeljijo načela kakovosti, so povezani s človekovimi pravicami in pristopi, ki temeljijo na pravicah;¹⁹ na primer spoštovanje kulturne raznolikosti ali pravica do dostopa do kulturne dediščine, sodelovanja pri njej, uživanja v njej in prispevanja k njej.²⁰ Druge pravice, na primer pravice prihodnjih generacij, pravica dostopa do informacij, načela preprečevanja in previdnosti ter načelo "plača povzročitelj obremenitve",²¹ pa spadajo tudi na okoljsko področje.

Sodobno razmišljanje o kakovosti pri posegih na področju kulturne dediščine priznava naslednje:

- Deležniki (državljeni, javnost, prostovoljski in zasebni sektor, politiki in strokovnjaki za dediščino) imajo svoja mnenja o kakovosti.
- Kakovost je relativen in subjektiven pojem, ki je lahko odvisen od stališča posameznikov, skupnosti, lokalnega ali širšega konteksta, zgodovinskega in geografskega položaja, kulturne dobrine in ciljev načrtovanega posega.
- Dialog med deležniki o predlaganih posegih na področju kulturne dediščine, njihovem pomenu za različne deležnike in skupnosti ter pomenu samega pojma je ključen za doseganje visoke ravni kakovosti. Zato bi morale biti vse informacije o projektih, ki jih financira EU, javnosti dostopne že v fazi, ko so projekti načrtujejo in preden jih odobrijo pristojni organi. Postavitev skupnosti v središče politik na področju kulturne dediščine, za kar se zavzemata Okvirna

¹⁹ Informacije o pobudi ICOMOS *Our Common Dignity* so na voljo na: <https://www.icomos.org/en/focus/our-common-dignityinitiative-rights-basedapproach/57947-our-commondignity-initiative-rights-basedapproach>.

²⁰ Poročilo neodvisne strokovnjakinje na področju kulturnih pravic Faride Shaheed, Združeni narodi, Generalna skupščina, 2011 (A/HRC/17/38). Na voljo na: <https://undocs.org/en/A/HRC/17/38>.

²¹ Pogodba o delovanju Evropske unije, člen 191(2) PDEU. Na voljo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TX-T&from=FR#d1e5075-47-1>.

22 Okvirna konvencija Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo – Serija pogodb Sveta Evrope – št. 199. Na voljo na: <https://www.coe.int/-/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680083746>.

konvencija Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo (Konvencija iz Fara, 2005)²² in Unescovo priporočilo o zgodovinski urbani krajini (2011), zahteva celostne in participativne pristope k varovanju, interpretaciji in upravljanju kulturne dediščine. S tem se zvišuje prag želene kakovosti pri načrtovanju in izvajanju posegov na področju kulturne dediščine.

Kakovost v zvezi s kulturno dediščino je vsekakor mogoče obravnavati kot večdimenzionalno, saj vsebuje okoljske, kulturne, družbene in gospodarske vrednosti. Pojmi kulturne raznolikosti, vključevalnosti in razumevanja nesnovne dediščine prispevajo pomembne vidike za opredeljevanje prihodnjih ukrepov in posegov.

2-2 Načela in standardi

Na mednarodni ravni je na področju kulturne dediščine splošno sprejet niz osnovnih načel v zvezi s kakovostjo, ki so na kratko predstavljena v naslednjem razdelku (in v sklicih) z namenom vzpostaviti skupne temelje za razpravo.

Skupne vrednote podpirajo skupna načela

Že leta 1931 so bila v Atenski listini²³ določena skupna načela za ohranjanje kulturne dediščine. Prve razprave o osnovnih načelih za ohranjanje in obravnavo kulturne dediščine so temeljile na zavedanju, da ima človeštvo skupne vrednote, ki veljajo za "skupno dediščino", da je naše zgodovinsko

23 Atenska listina o restavriranju zgodovinskih spomenikov, sprejeta na prvem mednarodnem kongresu arhitektov in tehničnih strokovnjakov za zgodovinske spomenike v Atenah leta 1931. Na voljo na: <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-andstandards/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments>.

okolje odsev zgodovine in tradicije ljudstev ter da je potreba po ohranitvi kulturne dediščine za prihodnje generacije skupna odgovornost. Po drugi svetovni vojni so bile te skupne vrednote in koncepti poudarjeni v konvencijah in ustanovnih pogodbah Združenih narodov, Unesca, Sveta Evrope in institucionalnih predhodnikov današnje Evropske unije.

Pogodbe EU

EU si prizadeva za visoko raven varstva in izboljšanje kakovosti okolja. Spoštuje svojo bogato kulturno raznolikost ter skrbi za varovanje in razvoj evropske kulturne dediščine.²⁴ EU sprejema koncepte trajnostnega razvoja²⁵, dediščine človeštva, pravic prihodnjih generacij in skupne odgovornosti.²⁶ Ti koncepti predstavljajo okvir tega dokumenta.

Ker so za kulturno dediščino v prvi vrsti pristojne države članice, lahko EU le spodbuja njihovo sodelovanje ter po potrebi podpira in dopolnjuje njihove ukrepe za ohranjanje in varovanje kulturne dediščine evropskega pomena. Zato je treba razmisliti o načelih, ki naj jih izpolnjujejo posegi, ki si zaslužijo evropsko financiranje. Pogodbi zagotavljata nekaj smernic: v okviru ciljev upoštevanja kulturne raznolikosti ter varovanja in razvoja evropske kulturne dediščine se uporabljajo načela subsidiarnosti, sorazmernosti,²⁷ in vključevanja.²⁸ Koncept trajnostnega razvoja obravnava zgodovinsko okolje kot pomemben vir in navdih za razvoj. Načela, ki določajo, da morajo ukrepi temeljiti na previdnostnem pristopu, da je treba delovati preventivno in da je treba okoljsko škodo predno-

24 Člen 3 Pogodbe o Evropski uniji.

25 Člen 3 Pogodbe o Evropski uniji.

26 Člen 5 Pogodbe o Evropski uniji; Protokol št. 2 k Pogodbi o Evropski uniji.

27 Člen 5 Pogodbe o Evropski uniji; Protokol št. 2 k Pogodbi o Evropski uniji.

28 Člen 167 Pogodbe o delovanju Evropske unije.

²⁹ Člen 191 Pogodbe o delovanju Evropske unije.

stno odpravljati pri viru,²⁹ so enako pomembna za okolje in kulturno dediščino.

Unescova besedila, ki določajo standarde

Kot edina specializirana agencija Združenih narodov s posebnim pooblastilom, ki vključuje kulturo, je UNESCO glavni oblikovalec standardov na področju varstva dediščine na mednarodni ravni.³⁰ Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine iz leta 1972 (znana tudi kot Konvencija o svetovni dediščini) in Operativne smernice za izvajanje Konvencije o svetovni dediščini (UNESCO, 2017) opredeljujejo, katere vrste naravnih ali kulturnih območij je mogoče obravnavati za vpis na seznam svetovne dediščine. Z ratifikacijo Konvencije se vsaka država zaveže, da bo varovala ne le spomenike svetovne dediščine na svojem ozemlju, temveč tudi svojo nacionalno dediščino. Konvencija o svetovni dediščini je del širšega sklopa dopolnilnih instrumentov za določanje standardov, ki so odobreni v okviru Unesca ter vključujejo druge konvencije, priporočila in deklaracije, neposredno ali posredno povezane s kulturno dediščino, kot je predvideno v tem dokumentu, na primer zlasti Priporočilo o zgodovinski urbani krajini (2011).

Besedila Sveta Evrope, ki določajo standarde

Svet Evrope je prispeval k razmisleku o zgodovinskem okolju in praksi ohranjanja kulturne dediščine v Evropi in drugod s petimi konvencijami o kulturni dediščini³¹ ter več kot tridesetimi reso-

lucijami in priporočili.³² Evropska listina o arhitekturni dediščini,³³ ki je bila sprejeta leta 1975, poziva k celostnemu teritorialnemu načrtovanju in upoštevanju družbene razsežnosti posegov v kulturno dediščino v mestih in vaseh ter tako ostaja temeljni referenčni dokument.

Naslednje besedilo, povezano z dejavnostjo Sveta Evrope, je Deklaracija iz Davosa "Za kakovostno kulturo gradnje (Baukultur) v Evropi", ki je bila sprejeta leta 2018 v okviru Evropske kulturne konvencije. Deklaracija poudarja kontinuiteto med kulturno dediščino in sodobnim ustvarjanjem ter poziva k novim celostnim in kakovostnim pristopom k oblikovanju našega grajenega okolja.

Načela ICOMOS za ohranjanje kulturne dediščine

Doktrinarna besedila, resolucije, deklaracije in etična načela ICOMOS³⁴ so svetovno sprejeti ključni dokumenti za kakovost pri ohranjanju kulturne dediščine, ki so jih pripravile skupine strokovnjakov za kulturno dediščino iz vseh regij sveta. Ti dokumenti si prizadevajo upoštevati regionalne in lokalne kulture, tradicije in spreminjajoče se okoliščine ter so namenjeni strokovnjakom za kulturno dediščino. Za države sicer niso zavezujoča, vendar vplivajo na mednarodne pogodbe in nacionalno zakonodajo.

³² Glej sklice.

³³ Evropsko listino o arhitekturni dediščini je 29. septembra 1975 sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope in jo razglasil na Kongresu evropske arhitekturne dediščine (Amsterdam, 21.–25. oktober 1975). Amsterdamsko deklaracijo so sprejeli udeleženci Kongresa. Glej sklice.

³⁴ Glej sklice.

³¹ Konvencija o varstvu evropske arhitekturne dediščine (Granada, 1985); Evropska konvencija o varstvu arheološke dediščine – spremenjena in dopolnjena (Valletta, 1992); Evropska konvencija o krajini (Firence, 2000); Okvirna konvencija Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo (Faro, 2005); Konvencija Sveta Evrope o kaznivih dejanjih v zvezi s kulturno dediščino (Nikozija, 2017). Glej sklice.

Povzetek etičnih in tehničnih smernic ICOMOS na temo kakovosti

- **Razumevanje in spoštovanje kulturne dediščine in njenega pomena:** pri rabi kulturne dediščine in posegih vanjo je treba upoštevati in ohranjati značaj prostora in njegove vrednote.
- **Ustreznost študij izvedljivosti (analize ranljivosti oziroma ogroženosti) in podrobnih konservatorskih načrtov:** dobro poznavanje in razumevanje kulturne dobrine sta predpogoj za vsak poseg.
- **Raba kulturne dobrine in redno vzdrževanje:** z rednim vzdrževanjem podaljšujemo življenjsko dobo kulturne dobrine.
- **Preventivno varstvo:** je vedno primernejši ukrep kot poznejši običajno večji, travmatični posegi.
- **Ohranjanje avtentičnosti in integritete:** je bistvenega pomena, da se ohranijo vse plasti zgodovine kulturne dediščine za prihodnje generacije, tudi kadar je ponovna raba kulturne dediščine združljiva in spoštljiva s prvotno.
- **Kolektivno in pregledno sprejemanje odločitev:** pomembnih odločitev ne sprejema izključno avtor projekta, ampak so rezultat skupnega in interdisciplinarnega pristopa.
- **Raziskovanje možnosti:** izvedljive možnosti je treba skrbno preučiti, izbrane možnosti pa ustrezno utemeljiti.
- **Minimalen poseg:** “narediti vse potrebno in hkrati čim manj”.
- **Previdnost pri zasnovi:** je nujna, zlasti če je poznavanje objekta nezadostno ali pa so podatki nedostopni.
- **Združljivost tehničnih rešitev:** “treba je uporabiti ustrezne materiale in tehnike” ter preučiti združljivost novega in obstoječega gradiva, kar zadeva materialne in fizikalno-kemijsko-mehanske interakcije.
- **Reverzibilnost posegov:** je priporočljiva in jo je treba vedno upoštevati.
- **Multidisciplinarnost:** “uporabite znanje in metode” različnih strok.
- **Učinkovitost:** cilje je treba predhodno jasno opredeliti in uskladiti.
- **Vključenost skupnosti in javni interes:** treba ju je upoštevati v vseh fazah.
- **Dostopnost in vključenost:** interpretacija mora biti rezultat sodelovanja med strokovnjaki za dediščino, gostiteljskimi in pridruženimi skupnostmi ter drugimi deležniki. Po najboljših močeh je treba poskrbeti za posredovanje vrednot in pomena območja različnim javnostim (kognitivna dostopnost).

Standardi Evropskega odbora za standardizacijo (CEN)

Pod okriljem Evropskega odbora za standardizacijo (CEN) strokovnjaki za kulturno dediščino iz številnih evropskih držav razvijajo standarde za ohranjanje premične in nepremične kulturne dediščine.³⁵ Njihov cilj je zagotoviti skupen in enoten znanstveni pristop k problemom, povezanim z varstvom/ohranjanjem kulturne dediščine. Standardi CEN na področju kulturne dediščine niso dobro prepoznavni, tudi zaradi plačljivega dostopa do njih.

³⁵ Glej sklice.

★ Glavna priporočila

- 1 Vsi deležniki, ki sodelujejo pri ohranjanju kulturne dediščine, bi morali spoštovati mednarodne listine in smernice s področja kulturne dediščine.
- 2 Do standardov in smernic v zvezi s kulturno dediščino, ki jih pripravljajo UNESCO, Svet Evrope, ICOMOS, CEN in druge pristojne organizacije, bi bilo treba zagotoviti brezplačen dostop na internetu, v e-publikacijah ali z digitalnimi orodji.

Dodatna priporočila

- Standarde CEN bi bilo treba upoštevati in jih po potrebi vključiti kot obvezo v pogodbeno dokumentacijo za posege v kulturno dediščino.
- Opozoriti je treba tudi na standard ISO-9001 za vodenje kakovosti.

2-3 Razvoj načel kakovosti v hitro spreminjajočem se svetu

Več kot pol stoletja po tem, ko je Beneška listina opredelila temeljna načela za ohranjanje in obnovo dediščine, je čas za razmislek o trenutnih pristopih in novostih.

Spreminjajoče se okoliščine

Kulturna dediščina velja za skupno dobro. Danes ne obsega le posameznih spomenikov, ampak zajema tudi celotne kulturne krajine, naselja, poti in z njimi povezano nesnovno dediščino. Tako so poleg večjih spomenikov nacionalnega ali lokalnega pomena, ki so običajno v javni lasti, manjše in pogosto zasebne stavbe, ki predstavljajo glavni del stavbne dediščine, postale prepoznane kot pomembna dobrina mestnih in podeželskih naselij. Prav tako se je razširil krog akterjev in deležnikov, ki sodelujejo v postopkih, ki neposredno ali posredno vplivajo na kulturno dediščino. K ohranjanju dediščine prispevajo številne discipline: arheologija, muzeologija, geografija, umetnostna zgodovina, zgodovina, arhivistika, arhitektura, krajinska arhitektura, gradbeništvo, urbanizem, ekonomija, antropologija, sociologija, pravo in javna politika. Prizadevanja za optimizacijo potenciala enot kulturne dediščine za gospodarske, družbene in kulturne koristi so vsesplošna. Revitalizacija dediščinskega fonda, ki bi pritegnila dejavnosti in ljudi, je temelj regionalne gospodarske politike. Vse to kaže na potrebo po doseganju ravnotežja med ohranjanjem kulturne dediščine in družbe-

no-gospodarskim razvojem ter celostnimi in inovativnimi strategijami upravljanja, ob upoštevanju dejstva, da uničena kulturna dediščina ni nadomestljiva in obnovljiva.

Pridobljene izkušnje

Na kakovost posegov na področju kulturne dediščine vplivajo številni dejavniki.

Kulturna dediščina pomeni veliko več kot le sredstvo za zagotavljanje gospodarske rasti, medtem ko raznolikost kulturnih okolij in virov v državah članicah EU predstavlja vir bogastva. Pri identificiranju dediščine, ki jo je treba ohraniti za prihodnje generacije, je poleg strokovnjakov potrebna širša razprava s skupnostmi in drugimi deležniki.

Odličnost na področju ohranjanja tako temelji na razumevanju kulturnih razsežnosti razvoja in vloge dediščine za zdrave skupnosti.

Države in regije, ki so upravičene do sredstev EU, imajo skupne značilnosti, hkrati pa posebne potrebe in zmogljivosti, zato se lahko odzovejo na različne programe. Medtem ko je v številnih državah EU pravno varstvo kulturne dediščine dobro urejeno in uveljavljeno, se programi v različnih državah izvajajo neenakomerno. V vseh državah EU so za oblikovanje in izvajanje politik in programov na področju kulturne dediščine odgovorne specializirane javne agencije. Glede na to, da se te ustanove ukvarjajo z dediščino na nacionalni ravni, se lahko posegi EU dodatno osredotočijo na evropsko razsežnost.

Vendar nezadostne zmogljivosti v javnem in zasebnem sektorju včasih negativno vplivajo na kakovost posegov. Osredotočenost na dediščino je včasih ozko usmerjena le na avtentičnost in integriteto dediščine, kar je vsekakor ključnega pomena, vendar ne spodbuja njenega prispevka k življenju skupnosti. Včasih pa se kulturna dediščina uporablja kot izgovor za gradnjo novih prizidkov, ki so lahko predimenzionirani ali celo brez povezave s kontekstom, v katerega so postavljeni.

Zaradi tega lahko pride do neskladij med potrebami lokalne skupnosti in cilji projektov, ki jih financira EU.

★ Glavna priporočila

- 3 Kulturne dobrine bi bilo treba uporabljati spošljivo, da se zaščitijo njihovi pomeni in vrednote ter da postanejo navdih za lokalne in dediščinske skupnosti ter prihodnje generacije.
- 4 Priznavanje kulturne dediščine kot skupnega dobra in odgovornosti bi moral biti predpogoj za kakovost. Ohranjanje kulturne dediščine bi bilo treba razumeti kot dolgoročno družbeno naložbo.
- 5 Pri ocenjevanju skupnih stroškov in koristi posega bi bilo treba varovati kulturne vrednote in jih obravnavati vsaj enakovredno finančni vrednosti.

Zagotavljanje kakovosti posegov na področju kulturne dediščine

V tem razdelku so obravnavani ključni dejavniki kakovosti na začetku, med izvajanjem in po zaključku projekta. Ti bistveni elementi vključujejo: skladnost posegov s politikami, prednostnimi nalogami in razvojnimi cilji na področju kulturne dediščine na ravni EU, nacionalni, regionalni in lokalni ravni;

- jasnost ciljev projekta;
- oceno možnih tehničnih alternativ;
- krepitev institucij za dediščino na nacionalni ravni; oceno okoljskih, kulturnih, socialnih in gospodarskih priložnosti, koristi in učinkov;
- oceno tveganja;
- podroben izvedbeni načrt;
- spremljanje in nadzorovanje ter oceno kakovosti po projektu;
- vzdrževanje in izboljševanje območij/enot po posegu ob zagotovitvi zadostnih sredstev.

3-1 Programiranje na ravni EU in nacionalni ravni

Razumevanje dejavnikov kakovosti v fazi programiranja na ravni EU in nacionalni ravni je morda najpomembnejši od vseh predpogojev.

Pridobljene izkušnje

V prejšnjih obdobjih financiranja EU je bila kulturna dediščina predmet neposrednih in posrednih naložb. Rezultati so bili večinoma ocenjeni kot pozitivni, vendar jih je v naslednji fazi programiranja na ravni EU mogoče tudi izboljšati. Pristojne nacionalne ustanove za kulturno dediščino in evropske organizacije civilne družbe za kulturno dediščino bi morale sodelovati že od samega začetka. Pogosto se posvetovanje z njimi opravi prepozno ali sploh ne, kar ima negativne posledice za dediščino. Agencije za dediščino so lahko bolj proaktivne, če vedo, kdo sprejema odločitve o programih financiranja EU, katere ustanove in položaji so vključeni ter kakšne so njihove vloge in odgovornosti. V fazi pogajanj/posvetovanj na ravni EU in nacionalni ravni je treba imeti na voljo trdne dokaze za analizo alternativ in morebitnih vplivov. Učinkovito obveščanje in komunikacija sta odvisna od stopa skupnosti, deležnikov in strokovnjakov do informacij, kar spodbuja udejstvovanje skupnosti. Ključno je tudi vprašanje najnižjega praga za financiranje projektov, saj imajo lahko manjši projekti velik vpliv. Številni primeri so pokazali, da je mogoče s skromnimi naložbami ohraniti vrednote dediščine ter vpeljati nove združljive in spoštljive načine uporabe. V nekaterih primerih lahko velik priliv sredstev v razmeroma kratkem času ustvari neprimerne spodbude, ki vodijo v nepotrebno porabo in znatno povečanje stroškov (na primer v fazi gradnje) ter izgubo vrednosti dediščine. Preglednost poročanja in vodenja evidenc je bistvenega pomena.

★ Glavna priporočila

- 6 Programiranje na ravni EU in nacionalni ravni bi moralo vključevati cilj ohranjanja kulturne dediščine kot enakovrednega drugim ciljem.
- 7 Programiranje in financiranje kulturne dediščine na ravni EU bi moralo temeljiti na zanesljivih raziskavah in analizah.
- 8 Države članice bi morale vključiti svoje nacionalne ustanove/uprave za kulturno dediščino že na začetku faze programiranja/pogajanj in tudi v vseh nadaljnjih fazah.
- 9 Na voljo bi morali biti uspešni programi in projekti na nacionalni in regionalni ravni, da bi EU lahko spodbujala izmenjavo dobrih praks med državami članicami.
- 10 Prioritete pri izbiranju projektov, ki bodo financirani, morajo biti skladne z *Evropskimi načeli kakovosti za posege, ki jih financira EU in lahko vplivajo na kulturno dediščino*, in s strateškimi politikami varstva kulturne dediščine ter jih morajo predhodno odobriti nacionalne institucije/uprave za kulturno dediščino.
- 11 Treba bi bilo preučiti možnost financiranja manjših projektov in možnost dvostopenjskega postopka odločanja pri večjih projektih.

Dodatna priporočila

- Pri programih, v okviru katerih se zagotavlja financiranje projektov, ki vplivajo na dediščino, bi bilo treba opraviti oceno vplivov na dediščino ter upoštevati razliko med oceno vplivov in oceno tveganja.
- Pri programih, katerih cilji niso ohranjanje dediščine, vendar lahko nanjo vplivajo, bi bilo treba opraviti temeljito oceno vplivov na dediščino.
- Informacijski sistemi že zagotavljajo zanesljive in sistematično urejene informacije o nacionalnih politikah na

področju dediščine in njihovi skladnosti z evropskimi pravnimi standardi. Sisteme bi lahko nadgradili z informacijami o nacionalnih programskih dokumentih.

- Vlogo, ki jo imajo nacionalne ustanove za dediščino pri spodbujanju kakovostnih posegov, bi bilo treba priznati na nacionalni ravni in ravni EU ter jim zagotoviti ustrezno finančno podporo.

V nekaterih primerih bi lahko usklajeni večnivojski in multidisciplinarni svetovalni odbori pomagali preprečiti razdrobljene in potratne načrte financiranja. Strokovni prispevek je mogoče zagotoviti z dolgoročnim sodelovanjem z mednarodnimi strokovnimi organizacijami na tem področju.

- Dostop do financiranja bi bilo treba zagotoviti različnim vrstam upravičencev, vključno z zasebnim in prostovoljskim sektorjem, pri čemer bi bilo treba upoštevati omejitve kakršnih koli posegov v kulturno dediščino.
- Z instrumentom financiranja EU za začetne študije izvedljivosti bi lahko omogočili razvoj dobrih projektov. Temu bi v nekaterih primerih sledilo financiranje različnih faz razvoja projektov (podrobna zasnova, izvajanje, ocena).

3-2 Opisi projektov in razpisi

Izvedba ustreznih raziskav in analiz pred pripravo predlogov za posege ter opisov projektov, pogojev izvajanja in razpisov je ključnega pomena za izboljšanje kakovosti rezultatov. Zato je bistveno, da pristojni organi na različnih ravneh postopkov pripravijo dobro informirane razpise za zbiranje predlogov in navodila za prijavitelje.

Pridobljene izkušnje

Primeri dobre prakse uspešnih posegov na področju kulturne dediščine v Evropi kažejo, da zanesljive raziskave, upoštevanje konservatorskih smernic, poslovno načrtovanje, sodelovanje usposobljenih strokovnjakov, posvetovanje s skupnostjo, naložbe v predstavitvene in izobraževalne programe, ustrezno dokumentiranje ter spremljanje, nadzorovanje in upravljanje celotnega postopka zagotavljajo najboljše rezultate pri ohranjanju dediščine. Organi, odgovorni za faze programiranja, bi morali zato od upravičencev projektov zahtevati, da sledijo tem dobrim zgledom in uporabljajo ta orodja. Organi za programiranje bi morali zato zagotoviti kakovostne opise projektov, jasne in podrobne razpise za zbiranje predlogov ter tehnične specifikacije za razpise, ki so bistveni tehnični in upravni elementi, na katerih temelji zasnova posegov. Pomembno je, da so ti dokumenti napisani v jasnem jeziku. Njihova oblika in vsebina sta tako odvisni od številnih dejavnikov: od posebnosti enot kulturne dediščine; značilnosti projekta in njegovih ciljev; finančnih sredstev, dejavnosti in storitev, ki jih je treba zagotoviti; ter od nacionalne zakonodaje in predpisov, vključno s tistimi o regionalnem in urbanem razvoju ter prostorskem načrtovanju.

Raziskave, s katerimi upravičenci projekta ocenijo pomen dediščine, bi morale vključevati: pregled listinskih in vizualnih dokazov; podrobno evidenciranje dediščine in oceno stanja; zgodovinske pozizvedbe na podlagi neposrednih in posrednih virov; oceno mehanizmov propadanja; ter posvetovanje s skupnostjo in morebitno ustno zgodovino.

Problematično je tudi dejstvo, da je kulturna dediščina pogosto posredno obravnavana v razpisih za zbiranje predlogov na drugih področjih, zato se lahko zgodi, da niso vključeni strokovnjaki za kulturno dediščino z zahtevanim znanjem in izkušnjami. Organi za programiranje so odgovorni, da v takih primerih zagotovijo njihovo udeležbo.

★ Glavna priporočila

- 12 V opisih projektov in razpisih bi bilo treba okrepiti pristop ohranjanja, pri katerem so predlogi skladni z merili za izbor iz tega dokumenta Načela kakovosti, da bi ohranili kulturno dediščino in z njo povezane vrednote.
- 13 V opisih projektov in razpisih bi bilo treba zahtevati, da predlogi spoštujejo materialno in nematerialno avtentičnost ter ohranjanje kulturnih dobrin.
- 14 V opisih projektov in razpisih bi bilo treba zahtevati, da predlogi v okviru analize tveganja vsebujejo neposredne in posredne vplive posegov na kulturno dediščino ter omilitvene ukrepe. Prav tako bi bilo treba zahtevati, da predlogi vsebujejo načrt ohranjanja in vzdrževanja ter načrt dolgoročnega spremljanja in nadzorovanja, zlasti za večje projekte pa tudi poslovni načrt, ter da pojasnijo morebitne koristi za javnost.

Dodatno priporočilo

- Pri razpisih za projekte, ki jih financira EU, bi bilo treba zagotoviti izpolnjevanje načel kakovosti, določenih v mednarodnih listinah in konvencijah o varovanju, rabi in interpretaciji kulturne dediščine.³⁶

3-3 Zasnova

Projektna zasnova mora izražati razumevanje kulturne dediščine, njenega konteksta in vrednot. Nove spoštljive in združljive rabe kulturne dediščine bi morale biti vedno jasno in izrecno povezane z njeno “inherentno vrednostjo”. To razumevanje vpliva tudi na kakovost. Vsekakor bi bilo treba v fazo projektne zasnove vedno vključiti predhodno oceno.

Po opredelitvi ciljev in oblikovanju ustrezne logike posega ter kazalnikov uspešnosti se s predhodno oceno presodi, ali utemeljitev posega ustreza načelom kakovosti in zagotavlja zanesljivo verigo učinkov med opredeljenimi potrebami v skladu s strateškimi cilji in ciljnimi rezultati.

Pridobljene izkušnje

Predlogi morajo temeljiti na študijah izvedljivosti in podrobnih študijah, da se opredelijo značilnosti in vrednote kulturne dediščine, njeno stanje ohranjenosti, potrebe in priložnosti, tveganja ter cilji projekta.

Koristno je uporabiti ustrezna tehnična orodja za konceptualizacijo projekta in zagotavljanje skladnosti med njegovimi cilji, dejavnostmi, učinki in rezultati.

To je ključni korak pri projektni zasnovi, na katerem bodo temeljili spremljanje in nadzorovanje ter ocenjevanje.

³⁶ Glej razdelek 2-2.

Pomanjkanje časa in finančnih sredstev za pripravo projektov (tj. predhodne študije, analize, diagnoze, raziskave, posvetovanja s skupnostjo in druge bistvene preiskave) običajno negativno vpliva na projekte.

Mnenja in ocene strokovnjakov za kulturno dediščino bi bilo treba vključiti v projektno zasnovo v najzgodnejših fazah, da bi se izognili vplivom ali jih omilili. Strokovno konservatorsko svetovanje je potrebno tudi v fazi podrobne projektne zasnove in pri nadzoru del na terenu, ki jih izvajajo usposobljeni gradbeniki in obrtniki.

Ocena vplivov na okolje in dediščino bi morala vedno vključevati preventivne arheološke raziskave, zlasti če je bilo območje v preteklosti verjetno naseljeno ali se je uporabljalo. Zaradi nenačrtovanih arheoloških raziskav in drugih diagnostičnih posegov v fazi projektne zasnove in izvajanja lahko pride do zamud. To lahko povzroči težave, ki jih je težko obvladovati v strogem programskem in finančnem okviru strukturnih skladov EU. Dodatni izzivi se lahko pojavijo, kadar se obseg analize med razvojem ali izvajanjem projekta iz različnih razlogov spremeni.

Razvoj turizma je močan argument, ki se pogosto navaja v prid novim naložbam v kulturno dediščino. Vpliv teh posegov se žal prepogosto meri le s številom obiskovalcev, ki jih privabi območje, pri čemer se ne upoštevajo nosilne zmogljivosti. Znano je, da lahko množični turizem zelo negativno vpliva na območja kulturne dediščine in tudi na številne vidike življenja lokalnega prebivalstva. Poskrbeti

je treba, da bodo ti posegi prinesli dejanske koristi lokalnim skupnostim in gospodarstvu.

Nova, razširjena ali začasna uporaba lahko omogoči, da grajena dediščina še naprej pomembno prispeva k družbi. Kot je poudarjeno v Deklaraciji iz Leeuwardna o prilagodljivi ponovni uporabi grajene dediščine iz leta 2018,³⁷ je cilj kakovostnih posegov prilagodljive ponovne uporabe pozitivno vplivati na trajnostni razvoj in krožno gospodarstvo naše družbe, hkrati pa ohraniti/izboljšati izvirne kulturne vrednote in materialno doslednost dediščine. Predstavitev in interpretacija stavbe/območja kulturne dediščine bi morala biti sestavni del vsakega posega.

³⁷ Deklaracija iz Leeuwardna o prilagodljivi ponovni uporabi grajene dediščine: ohranjanje in krepitev vrednot naše stavbne dediščine za prihodnje generacije, 2018. Na voljo na: https://www.ace-cae.eu/uploads/tx_ji-documentsview/LEEWARDEN_STATEMENT_FINAL_EN-NEW.pdf.

★ Glavna priporočila

- 15 V projektih predlogih bi bilo treba navesti, kako so obstoječi status, vrednote in pogoji kulturne dediščine vključeni v projektno zasnovo, vse predlagane posege pa bi bilo treba utemeljiti. Treba bi bilo upoštevati tudi opredelitev nepričakovanih tveganj, vprašanj in priložnosti v zvezi s projektom in njegovim kontekstom.
- 16 Kadar so potrebni dodatni elementi ali nove rabe, bi moral projekt zagotoviti ravnovesje, harmonijo in/ali nadzorovan dialog med kulturno dediščino in novimi elementi ter spoštovati obstoječe vrednote.
- 17 Kadar se razmišlja o novi namembnosti, bi morala ta spoštovati območje dediščine in biti združljiva z njim, ustrezati potrebam skupnosti ter biti trajnostna.
- 18 V projektih in pri načrtovanju bi bilo treba upoštevati potrebo po rednem vzdrževanju in krepitvi zmogljivosti lokalnih skupnosti, da skrbijo za svojo dediščino.

- 19 Projekti, ki jih financira EU, bi morali spoštovati vrednote in pogodbe EU. Rekonstrukcije se lahko financirajo le v izjemnih okoliščinah, če projekt izpolnjuje *merila za izbor* iz tega dokumenta *Načela kakovosti*.

Dodatna priporočila

- Vedno bi bilo treba opraviti prehodno oceno projektov, ki je bistvena za zagotavljanje kakovostnih posegov na področju dediščine.
- Predlogi projektnih zasnov bi morali izkazovati razumevanje celotnega postopka ohranjanja, obnove, (ponovne) uporabe, izboljševanja in upravljanja.
- Projekti, ki jih financira EU, bi morali spodbujati temeljne vrednote EU in evropsko razsežnost kulturne dediščine, po potrebi s premišljeno, preudarno in skupno interpretacijo dediščine.
- Za zagotavljanje pravilne izvedbe projektov bi bilo treba predložiti potrdilo sodelujočih strokovnjakov za dediščino, da so bila dela izvedena v skladu z najboljšo prakso.
- Preventivne arheološke raziskave bi morale biti del ocene vplivov na okolje in dediščino.

3–4 Javna naročila

V pogodbah za projekte, ki vključujejo kulturno dediščino, je treba upoštevati posebna zahtevana znanja in veščine ter morebitne občutljivosti dediščine. Po potrebi se lahko zahteva prilagodljivost glede časovnega razporeda ali proračuna.

Pridobljene izkušnje

Dodeljevanje razpisov EU za projekte, ki vključujejo kulturno dediščino, na podlagi najnižje cene se je izkazalo za problematično. Treba je znova preučiti zadevne nacionalne metode javnega naročanja, da bodo podpirale kakovostne posege. Pri 55 % postopkov javnega naročanja se najnižja cena uporablja kot edino merilo za oddajo javnih naročil. To kaže, da javni naročniki verjetno ne namenjajo dovolj pozornosti kakovosti, trajnosti in inovacijam. Cilj strategije Evropske komisije glede javnega naročanja³⁸ je izboljšati prakse EU na tem področju s sodelovanjem z javnimi organi in drugimi deležniki.

³⁸ Evropska komisija, Strategija javnega naročanja. Na voljo na: https://ec.europa.eu/growth/single-market/public-procurement/strategy_en.

Nacionalni, regionalni in lokalni organi morajo še naprej spodbujati uvajanje strateških javnih naročil, da bodo ta bolje podpirala kakovostne posege. Odkritih je bilo več vzrokov, zaradi katerih prihaja do izkrivljanja na področju javnih naročil. Zaradi konservativne uporabe direktive EU o javnem naročanju za posege na enotah kulturne dediščine se pogosto izberejo velika podjetja, ki veljajo za finančno močna, vendar morda ne zagotavljajo najboljših kakovosti za specializirana dela. Znanje, pridobljeno od usposobljenih obrtnikov v fazi naročanja, je pomembno. Ohranjanje dediščine je pogosto le del veliko večjega projekta. Priprava razpisne dokumentacije je lahko zapletena, zato velika podjetja, ki imajo dovolj sredstev za prijavo, v praksi izrinejo majhna lokalna podjetja. Vodje projektov pogosto porabijo več časa za izpolnjevanje finančnih zahtev kot za tehnični nadzor, kar ima negativne posledice. Poleg tega rezultati pra-

kse javnega naročanja za “projektiranje in gradnjo” pri več posegih na področju dediščine niso bili najboljši, zato bi bilo treba spodbujati javne natečaje za projektne zasnove in ne javna naročila po najnižji ceni.

Ker lahko posegi na področju kulturne dediščine vključujejo neznane elemente, ki jih v začetni diagnostični fazi ni mogoče predvideti – npr. odkritje skritih arhitekturnih elementov, arheoloških najdb, strukturnih težav – je med postopkom izvajanja včasih treba dopustiti spremembe (prilagoditev delovnega načrta, ukrepov ali proračuna). Pravila za javna naročila in pogodbe, ki ne omogočajo prilagajanja, lahko ogrozijo kakovost postopka in njegovih rezultatov.

Nekatera od naslednjih priporočil za boljša pravila izvajanja so namenjena predvsem nosilcem izvajanja programov (EU v primeru neposrednega upravljanja, EU in države članice/regije v primeru deljenega upravljanja), medtem ko so predlogi v zvezi z javnimi naročili namenjeni bolj neposredno upravičencem (mestom, mestnim organom itd.).

★ Glavno priporočilo

- 20 Pri izvajanju javnega naročanja bi bilo treba uporabljati sistem dveh ovojnic za razvrščanje tehnične ponudbe ločeno od finančne, pri čemer bi bilo treba dati prednost tehnični ponudbi.

Dodatna priporočila

- Poleg sistema dveh ovojnic bi bilo treba pri tehničnih ponudbah določiti zahtevano najmanjše število točk. Do obravnave finančne ponudbe bi morali biti upravičeni le ponudniki, ki dosežejo to število točk.
- Od podjetij bi bilo treba zahtevati, da v svoje ponudbe vključijo seznam in življenjepise obrtnikov in konservatorjev-restavratorjev, ki bodo opravljali specializirana dela; o morebitnih spremembah bi se bilo treba predhodno dogovoriti z ustreznimi organi.
- Med postopkom javnega naročanja je treba zagotoviti dobro usklajevanje; imenovati bi bilo treba podporno skupino s strokovnim znanjem o kulturni dediščini.
- Izboljšanje zmogljivosti na nacionalni, regionalni in lokalni ravni bi moralo spremljati uvajanje načel kakovosti. Multidisciplinarne skupine, v katerih so tudi strokovnjaki za kulturno dediščino, bi morale preučiti vplive predlaganih posegov, ki jih bo financirala EU, na kulturno dediščino, in sicer s pregledom okoljskih ocen in ocen vplivov na kulturno dediščino.

3–5 Izvajanje

Za uspešno izvajanje so potrebni celovito razumevanje dediščine, strokovno načrtovanje in upravljanje ter dobro sodelovanje deležnikov.

Pridobljene izkušnje

Izvedba projekta je končni cilj študij izvedljivosti, razpisnih postopkov in postopkov javnega naro-

³⁹ Glej *Summary of ICOMOS ethical and technical guidance on the subject of quality*, str. 19.

čanja. Med izvajanjem projekta na kraju samem je treba vso pozornost nameniti zagotavljanju doslednosti, avtentičnosti ter uporabe ustreznih materialov, metod in tehnologij, ki bi morali biti vedno združljivi z že obstoječimi in skladni s prvotno poudarjenimi načeli.³⁹ Prenagljene in nesmiselne dejavnosti pomenijo največje tveganje za kakovost med izvajanjem projekta. Ukrepi za zniževanje stroškov, ki slabijo zahteve glede kakovosti – glede izbire materialov, izkušenj izvajalcev, razporeditve časa itd. – so lahko prav tako problematični. Najpomembnejše je, da izvajalci razumejo občutljivost dediščine.

V skladu z nekaterimi postopki, običajno določenimi z nacionalno zakonodajo, je treba prekiniti gradbena dela, kadar pride do nepričakovanih odkritij ali dogodkov, zaradi katerih so potrebne dodatne raziskave in/ali nove rešitve glede projektne zasnove. Ker je to pogosto v nasprotju s strogimi časovnimi in stroškovnimi okviri, se lahko zgodi, da se o takšnih odkritjih premalo poroča.

V nekaterih primerih lahko tehnične omejitve ali obvezna uporaba standardov CEN preprečijo uporabo tradicionalnih materialov in tehnik, ki jih najpogosteje zagotavljajo lokalni obrtniki. Uporabo in tehnične lastnosti/zahteve naravnega gradbenega kamna na primer ureja CEN. Če lokalnega kamna ne zagotavlja noben certificiran ponudnik, ga ni mogoče uporabiti za projekte, ki jih financira EU, zaradi česar pride do nezdržljivosti materialov. To lahko zmanjša pozitivne lokalne gospodarske in družbene učinke projektov ter ogrozi kakovost ohranitvenih ukrepov.

★ Glavna priporočila

- 21 V fazi izvajanja bi bilo treba slediti *Načelom kakovosti*.
- 22 Izvedbeni načrt in struktura upravljanja projekta bi morala biti jasno opredeljena in dogovorjena, saj to omogoča popravljanje ukrepov in učinkovito uporabo sredstev. Treba bi bilo uporabljati združljive materiale ter previdne in preizkušene tehnike, ki temeljijo na znanstvenih podatkih in preverjenih izkušnjah. V načrt bi bilo treba vključiti postavko za nepredvidene stroške za morebitne dodatne potrebe (npr. raziskave, testiranje materialov).
- 23 Med vsemi sodelujočimi stranmi v projektu bi bilo treba vzpostaviti posebne komunikacijske kanale. Za ta namen se lahko imenuje poseben predstavnik za ohranitvene ukrepe.
- 24 Postopek izvajanja bi moral biti v celoti dokumentiran in arhiviran tako, da bo dostopen za prihodnjo uporabo.

Dodatna priporočila

- Ohranitvene in obnovitvene ukrepe bi morali vedno izvajati usposobljeni strokovnjaki.
- Ker predstavitev, interpretacija in dostopnost dediščine izboljšujejo sposobnost razumevanja in spoštovanja do nje, je sodelovanje deležnikov in končnih uporabnikov bistvenega pomena v vseh fazah postopka.

3–6 Spremljanje in nadzor ter ocenjevanje

Spremljanje in nadzor ter ocenjevanje učinkov in rezultatov projektov so vedno bistveni za doseganje in izboljševanje kakovosti.

Pridobljene izkušnje

Pri projektih, ki lahko vplivajo na kulturno dediščino, je treba v postopkih spremljanja in nadzora ter ocenjevanja te vplive preučiti s kulturnega, gospodarskega, socialnega, tehničnega in okoljskega vidika, da bi lažje ocenili kakovost posegov.

Projekte kulturne dediščine bi bilo treba ovrednotiti tudi glede na njihov prispevek h krožnemu gospodarstvu in modelu krožnega teritorialnega razvoja.

Izkušnje kažejo, da mora biti načrtovanje spremljanja in nadzora ter ocenjevanja usklajeno s cilji in pravili posameznega programa, ki ga financira EU, za zagotavljanje primerljivosti rezultatov pa bi ga bilo treba uskladiti na ravni EU, ter na nacionalni in regionalni ravni. Pri ocenah je treba presoditi, ali so bili pri izvajanju projekta doseženi njegovi strateški cilji in nameni, ali so bile izvedene vse načrtovane dejavnosti, ali so bila zmanjšana tveganja in ali je projekt koristil skupnostim. V zvezi z dejavnostmi, ki jih financira EU, je treba pri spremljanju in nadzoru ter ocenjevanju posegov na področju kulturne dediščine združiti finančne vidike in stopnje izvrševanja s kakovostjo posegov. V fazah programiranja, projektних zasnov in razpisov na ravni EU je treba spremljanje in nadzor ter ocenjevanje vključiti v celotni projektni sveženj. Spremljanje in nadzor kakovosti posegov še ni postalo standardna praksa. Zmogljivosti za spremljanje in nadzor ter ocenjevanje je treba okrepiti na vseh ravneh upravljanja. Neodvisni ocenjevalci dediščine lahko zagotovijo kakovost, doslednost in kontinuiteto celotnega postopka. Vmesni pregledi

omogočajo, da se projekti po potrebi preusmerijo. Kadar se pri spremljanju in nadzoru ter ocenjevanju ugotovijo resne pomanjkljivosti glede kakovosti, bi morale države članice zagotoviti, da vodje projektov odgovarjajo zanje. Prav tako bo pravočasno strokovno svetovanje in ocenjevanje v celotnem življenjskem ciklu projektov pripomoglo k izboljšanju kakovosti. Koristno bi bilo tudi pripraviti uporabniku prijazne kontrolne sezname za vodenje postopkov spremljanja in nadzora ter ocenjevanja.

★ Glavna priporočila

- 25 Po končanem projektu bi bilo treba v sodelovanju s strokovnjaki za dediščino pripraviti neodvisno oceno projekta, ki naj zajema preučitev kulturnih, tehničnih, družbenih, gospodarskih in okoljskih rezultatov ter vplivov na lokalne skupnosti. Pri manjših projektih z nizkim proračunom bi bilo treba razmisliti o manj zahtevnem pristopu k ocenjevanju. V primeru neizpolnjevanja Načel kakovosti bi bilo treba poskrbeti za popravilne ukrepe.
- 26 Spremljanje in nadzor bi bilo treba izvajati redno. Po preteku razumnega časovnega obdobja od zaključka projekta bi bilo treba opraviti dolgoročno oceno, kar zadeva trajnostno upravljanje in vzdrževanje.
- 27 Treba bi bilo zagotoviti ustrezna sredstva za neodvisno ocenjevanje, ki naj ga v ustrezni fazah postopka opravi jo posebej usposobljeni strokovnjaki za dediščino.

4

Krepitev dejavnikov kakovosti

V predhodnih razdelkih tega dokumenta so bila poudarjena področja, na katerih so potrebne spremembe v različnih fazah življenjskega cikla naložbe. V tem razdelku so obravnavani “horizontalni dejavniki”, ki lahko vplivajo na kakovost, in sicer vodenje, ocena tveganja, raziskave, izobraževanje in usposabljanje. Predstavljen je tudi koncept posebne nagrade za dediščino za projekte, ki jih financira EU.

4-1 Vodenje

Dobro vodenje pomaga zagotavljati dobro upravljanje, delovanje in sodelovanje deležnikov ter dobre rezultate. Vodenje zadeva razvoj ustreznih struktur, politik, strategij in postopkov za zagotavljanje uspešnih rezultatov. Dobro vodenje ne vključuje samo poštenih in preglednih postopkov, ki jasno določajo odgovornosti, ampak tudi miselno naravnost, integriteto in upoštevanje navzkrižij interesov.

Vključevanje deležnikov ter učinkovit okvir za sodelovanje in povezovanje zagotavljata trdne temelje projekta. Trajnost in dolžnost prenesti kulturno dediščino na prihodnje generacije sta najpomembnejša cilja. Bistveno je zagotoviti izpolnjevanje standardov, zadostno usposobljenost in zmogljivosti za zagotavljanje kakovosti ter ustreznost strukture upravljanja projekta, da se ta uspešno izvede. Redno spremljanje in nadzorovanje skladnosti prispeva k zagotavljanju uspešnih rezulta-

tov. Odgovornost in dobro finančno poslovanje sta temelja dobrega vodenja.

Nevladne organizacije (NVO) imajo pomembno vlogo pri spodbujanju in izvajanju ohranitvenih ukrepov, vendar se vse pogosteje srečujejo s težavami pri učinkovitem ukrepanju na tem področju. Zato je pomembno, da se v okviru sistemov financiranja EU oblikujejo posebni mehanizmi podpore za nevladne organizacije, da bi se izboljšala kakovost na področju ohranjanja.

Pridobljene izkušnje

V zadnjem desetletju so v ospredju vprašanja vodenja. Vlade – in civilna družba – se bolj zavedajo, da je pomembno, kako javne ustanove vodijo javne zadeve in upravljajo javna sredstva. Zato postopek sprejemanja odločitev in njihovo izvajanje ne zadevata le EU in vlad, ampak tudi evropske državljane.

Toleranca do zlorab ali zapravljanja sredstev na področju kulturne dediščine ni sprejemljiva, zato je treba projekte na področju kulturne dediščine, za katere se ugotovi, da škodujejo zadevnim dobrinam, ustaviti ali jih revidirati.

★ Glavna priporočila

- 28 Pobude na področju dediščine, ki jih financira EU, bi morale olajšati sodelovanje civilne družbe in skupnosti.

- 29 Predpisi o skladih bi morali spodbujati financiranje projektov na področju dediščine in upoštevati njihove posebnosti.

Dodatno priporočilo

- EU in države članice bi morale prispevati k zagotavljanju jasnih in preglednih zakonodajnih okvirov, v katerih bodo potekali posegi na področju kulturne dediščine.

4-2 Ocenjevanje in zmanjševanje tveganj

Ocena tveganja je ključna sestavina za doseganje kakovosti projekta. Pri zagotavljanju kakovosti je bistveno, da se razumevanje tveganj poveže s strategijami za njihovo zmanjševanje. Običajna področja tveganja vključujejo zadeve, kot so podnebne spremembe, vodenje, pomanjkanje operativnih zmogljivosti ali izvajalcev, prekoračitve pri projektih ali težave z denarnim tokom in celo goljufije. Kljub temu je težko doseči skupno razumevanje uporabe obvladovanja tveganja med različnimi deležniki, saj lahko vsak od njih drugače zaznava morebitne vrste škode ter jim pripisuje različno verjetnost nastanka in resnost.

Pridobljene izkušnje

Ključna ugotovitev iz aktualne literature o obvladovanju tveganja je, da je treba uporabiti specializirano znanje in izkušnje z različnih strokovnih področij. Glavni dejavnik, ki omogoča upravljanje kakovosti z ocenjevanjem in zmanjševanjem tveganja, je k so-

delovanju poleg ekonomskih, finančnih in okoljskih strokovnjakov pritegniti tudi strokovnjake za kulturno dediščino. Zdi se, da je bila v preteklih programih EU vloga nacionalnih ustanov za dediščino včasih potisnjena ob rob (na primer pri izbiri projektov na nacionalni ravni). Z vprašanjem človeških virov je povezana tudi pomembnost vzpostavitve spodbujevalnih orodij (npr. sistemov IT, podatkovnih zbirk, orodij in smernic) na ravni EU in nacionalni ravni.

Tveganje, povezano s kakovostjo ali vplivi samega posega, je ena od sestavin celotnega tveganja. Pomembno je razumeti, da je kakovost odvisna od določitve in izpolnjevanja pogojev v vsaki fazi življenjskega cikla projekta. Na primer, če se podarja spodbujanje visoke ravni izdatkov ali zgolj potreba po "pravilnem upoštevanju upravnih postopkov", je lahko ogrožena sama kulturna dediščina. Naslednji spodbujevalni dejavnik je zagotavljanje, da ocena tveganja z vidika kulturne dediščine in ustrezni postopki za zmanjševanje tveganja zajemajo vse faze življenjskega cikla projektov in samih programov financiranja.

Strategije obvladovanja tveganja se ne bi smele nanašati le na tveganje pri doseganju načrtovanih rezultatov, ampak tudi na tveganje nenamernih učinkov dejavnosti.

Postopek obvladovanja tveganj bi moral zato vključevati oceno kakovosti posegov, ki lahko posredno vplivajo na kulturno dediščino.

Končni preizkus ciljev kakovosti in strategij obvladovanja tveganja je dolgoročen. Sklepi Sveta o

obvladovanju tveganja na področju kulturne dediščine, sprejeti med hrvaškim predsedovanjem EU,⁴⁰ podpirajo te pristope.

⁴⁰ Sklepi Sveta o obvladovanju tveganja na področju kulturne dediščine, sprejeti 25. maja 2020 Na voljo na: <https://www.consilium.europa.eu/media/44116/st08208-en20.pdf>

★ Glavno priporočilo

- 30 Evropska komisija in države članice bi morale preučiti in predlagati prilagojeno politiko o obvladovanju tveganja za projekte kulturne dediščine in projekte, ki vplivajo na kulturno dediščino, saj so celovite ocene tveganja temeljnega pomena za uspeh projektov kulturne dediščine.

Dodatna priporočila

- Takšno politiko obvladovanja tveganja za kulturno dediščino bi bilo treba uporabljati v vseh programih EU in pri tem vedno upoštevati njihove posebnosti.
- Ključnega pomena je, da vprašanje tveganja pri ohranjanju kulturne dediščine temelji na odgovornosti in strokovnem znanju držav članic, pri čemer je treba upoštevati dejanske razmere, v katerih potekajo posegi.

4-3 Raziskave

Cilj raziskav na področju kulturne dediščine je razširiti znanje in praktične rešitve, jih posredovati strokovnjakom za ohranjanje ter izboljšati razumevanje in podporo politikov, administratorjev in državljanov. V Evropi in po svetu potekajo številne multidisciplinarne raziskave na področju kulturne dediščine.

ne, ohranjanja in upravljanja – od metod ohranjanja in participativnega vodenja do ekonomskega modeliranja in trajnosti območij kulturne dediščine.

To raziskovalno dejavnost omogočajo javna sredstva, namenjena kulturni dediščini po vsej Evropi. Raziskovalna področja, povezana s kulturno dediščino, ki jih obravnavajo okvirni programi Evropske komisije, kot sta Obzorje 2020 in njegov naslednik Obzorje Evropa ali pobuda za skupno načrtovanje programa Kulturna dediščina in globalne spremembe,⁴¹ omogočajo pomembna skupna raziskovalna prizadevanja.

Evropska komisija je v evropskem letu kulturne dediščine novembra 2018 vzpostavila spletno platformo za inovatorje na področju kulturne dediščine⁴² in projektno skupino za krožne poslovne in finančne modele za prilagodljivo (ponovno) rabo kulturne dediščine v mestih in regijah.⁴³ Objavljen je bil tudi razpis za zbiranje predlogov za podporo oblikovanju platforme, ki bi združila raziskovalce, strokovnjake, deležnike in oblikovalce politik ter opredelila probleme, prakse in vrzeli v politikah v zvezi z oceno vplivov in kakovostjo posegov v evropskem zgodovinskem okolju in na območjih kulturne dediščine.⁴⁴

Pridobljene izkušnje

Danes raziskave na področju kulturne dediščine ne obsegajo le ohranitvenih in obnovitvenih metod in orodij, ampak tudi upravljanje, oceno tveganja in morebitne vplive posegov na življenje, identiteto in blaginjo skupnosti. Sodelovanje pri raziskavah

je splošno priznано kot učinkovit način odzivanja na nova vprašanja. Rezultate teh raziskav je mogoče učinkoviteje uporabiti pri programiranju in načrtovanju financiranja na ravni EU, ki bi lahko vplivalo na posege na področju kulturne dediščine.

Temeljne uporabne raziskave, na katerih bi morali temeljiti opisi projektov in razpisi na nacionalni ali medregionalni ravni, so bistvenega pomena in bi se lahko financirale v okviru pobud EU. Za razvoj konceptualne podlage programov in projektov je treba izvesti predhodne študije, da bi dosegli visoko kakovost vlog. Zato je treba predvideti finančna sredstva in dovolj časa. Ker so povezave med kulturno dediščino in številnimi vidiki sodobnega življenja postale bolj cenjene (vprašanja blaginje, urbane in podeželske politike, varstva okolja, čiste energije, vodenja, krožnega gospodarstva itd.), bi bilo treba okrepiti celostni pristop k raziskovanju kulturne dediščine v Evropi. Raziskovanje gospodarske in družbene vrednosti dediščine je treba še nadgraditi.

★ Glavna priporočila

- 31 Povečati bi bilo treba tehnično, upravno in finančno podporo za celostno raziskovalno politiko in skupno načrtovanje na področju kulturne dediščine v Evropi, saj bi to pripomoglo h konceptualizaciji evropske razsežnosti kulturne dediščine. Treba bi bilo raziskati financiranje posegov na področju kulturne dediščine in vpliv tega financiranja na kakovost. Vzpostavitev sinergij z drugimi programi financiranja EU bi lahko prinesla znatne družbene in gospodarske koristi.

⁴¹ Pobuda za skupno načrtovanje je okvir EU, ki omogoča usklajeno delovanje držav članic in pridruženih držav na področju javnih raziskovalnih programov za spopadanje z izzivi, ki jih ni mogoče rešiti samo na nacionalni ravni. Na voljo na: <http://jpi-ch.eu>.

⁴² Informacije o platformi za inovatorje na področju kulturne dediščine so na voljo na: <https://www.innovatorsinculturalheritage.eu/login>.

⁴³ Informacije o projektni skupini za krožne poslovne in finančne modele za prilagodljivo (ponovno) uporabo kulturne dediščine v mestih (CLIC) so na voljo na: <https://www.clicproject.eu/taskforce/>.

⁴⁴ Projekt SoPHIA, izbran v obliki usklajevalnega in podpornega ukrepa Obzorja 2020, se je začel izvajati januarja 2020. Več informacij na voljo na: <http://europeanmuseumacademy.eu/h2020-sophia>.

- 32 Treba bi bilo zagotoviti sredstva za izvajanje raziskav na makro ravni (trendi, učinki) in mikro ravni (študije primerov in primerjava dobrih praks), da bi podprli postopek programiranja na ravni EU ter na nacionalni in regionalni ravni ter zagotovili potrebne informacije pred začetkom izvajanja projektov.
- 33 Treba bi bilo razviti transdisciplinarne raziskovalne programe in izboljšati prenos znanja s področja družboslovja in humanistike, da bi vključili raziskave o participativnem načrtovanju, celostnem upravljanju kulturne dediščine in razvoju pametnih tehnoloških ukrepov. Raziskovalni programi EU bi morali zahtevati, da so rezultati raziskav v zvezi z dediščino dostopni strokovnjakom za dediščino, zlasti z uporabo odprtih zbirk podatkov, kot je Odprti arhiv ICOMOS.
- 34 Evropske raziskave o varstvu kulturne dediščine bi morale zagotoviti ustrezne instrumente financiranja tudi za projekte manjšega obsega.
- 35 SoPHIA, družbena platforma programa Obzorje 2020 o oceni vplivov in kakovosti posegov v evropskem zgodovinskem okolju in na območjih kulturne dediščine bi morala temeljiti na rezultatih tega dokumenta Načela kakovosti.

Dodatna priporočila

- Pri raziskavah o posegih na področju kulturne dediščine bi bilo treba upoštevati posamezne kontekste in se zavedati sprememb v družbi, tehnologiji, okolju ter gospodarstvu.
- Poleg prepoznavanja kulturnih dobrin popisi zagotavljajo tudi podatke o posegih in njihovem vplivu na kulturno dediščino. Zato bi morala EU spodbujati sestavljanje in/ali stalni razvoj nacionalnih in lokalnih popisov na tem področju.

4-4 Izobraževanje in usposabljanje

Izobraževanje in usposabljanje sta temeljnega pomena za izpolnjevanje večplastnih zahtev, povezanih z ohranjanjem in upravljanjem kulturne dediščine. Kakovost programov izobraževanja in usposabljanja (tudi možnosti vseživljenjskega učenja) neposredno vpliva na doseganje kakovostnih rezultatov pri kulturnih posegih, ki jih financira EU. Treba je posodobiti programe izobraževanja in usposabljanja, da bodo strokovnjaki, obrtniki ter upravno in vodstveno osebje imeli na voljo orodja za zagotavljanje najvišjega standarda posegov. Na tem področju je treba tudi bolje opredeliti ciljne skupine in posebne vrzeli v obstoječem sistemu izobraževanja in usposabljanja po vsej Evropi. Skupina nacionalnih strokovnjakov je v okviru evropskega delovnega načrta za kulturo 2015–2018⁴⁵ raziskala veščine, usposabljanje in prenos znanja v poklicih na področju dediščine v Evropi.

Njihova priporočila so eden od rezultatov evropskega leta kulturne dediščine in so zdaj na voljo.⁴⁶

⁴⁵ Sklepi Sveta in predstavnikov vlad držav članic, ki so se sestali v okviru Sveta, o delovnem načrtu za področje kulture (2015–2018) (2014/C 463/02): Na voljo na: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2014.463.01.0004.01.ENG.

⁴⁶ *Fostering Cooperation in the European Union on Skills, Training and Knowledge Transfer in Cultural Heritage Professions*, Luxembourg, Urad za publikacije Evropske unije, 2019. ISBN 978-92-79-98981-0. Na voljo na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e38e8bb3-867b-11e9-9f05-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/>.

★ Glavna priporočila

- 36 Tečaji, pobude in programi izobraževanja in usposabljanja na področju kulturne dediščine bi morali biti skladni z ustreznimi besedili in smernicami, ki določajo mednarodne standarde na tem področju, ter redno posodabljati svoje učne načrte, da bodo sledili tehničnemu razvoju in inovacijam.

- 37 V okviru opisov projektov in razpisnih postopkov za projekte kulturne dediščine, ki jih financira EU, bi bilo treba predvideti programe usposabljanja ali izpopolnjevanja znanja in veščin na področju ohranjanja, če je to izvedljivo.
- 38 Informacijski sistem o najpomembnejših evropskih ustanovah in organizacijah za izobraževanje in usposabljanje ter o njihovih tečajih, pobudah in programih na področju kulturne dediščine bi bil lahko koristen, če se redno posodablja.
- 39 Ustanove in pobude za izobraževanje in/ali usposabljanje oseb, ki se bodo ukvarjale z vprašanji, povezanimi z ohranjanjem (npr. urbanisti, inženirji, arhitekti, krajinski arhitekti, notranji oblikovalci, obrtniki), bi morale ohranjanje vključiti v svoje glavne učne načrte. Razumevanje kulturne dediščine bi moralo biti del vsakega izobraževalnega programa na vseh ravneh.

Dodatna priporočila

- Izobraževalne ustanove in ustanove za usposabljanje, ki lahko prispevajo k posegom na področju kulturne dediščine, bi bilo treba spodbujati k razvijanju medsebojnih odnosov in mrež.
- Kakovostno pridobivanje znanja o ohranjanju vključuje kratke in daljše programe usposabljanja, ki temeljijo na dejanski praksi. Prihodnji arhitekti konservatorji, konservatorji nepremične dediščine in drugi strokovnjaki bi morali imeti možnosti za usposabljanje in pridobiti dobre veščine raziskovanja, osvojiti tehnike posegov in valorizacije ter se usposobiti za analizo in pripravo predlogov za ohranjanje.

4-5 Nagrajevanje kakovosti

Za doseganje kakovosti so potrebni čas, trud, prizadevanje in predanost. To ni preprosto. Ozaveščanje o vprašanjih, s katerimi se srečujemo pri doseganju kakovosti pri ohranjanju in upravljanju kulture, ter priznavanje dosežkov tistih, ki si prizadevajo za kakovost, je dejavnik, ki lahko prispeva k ustvarjanju pozitivnega okolja. Dober primer so nagrade Evropske unije za kulturno dediščino Europa Nostra – pobuda, ki jo financira EU in je od svoje ustanovitve leta 2002 izpostavila nekatere najboljše evropske dosežke na področju ohranjanja dediščine in ozaveščanja. Neodvisne strokovne žirije, ki jih usklajuje Europa Nostra, so izbrale 485 nagrajenih projektov iz 34 držav. Nagrade za zgledne dejavnosti na področju dediščine po vsej Evropi se podeljujejo v štirih glavnih kategorijah: projekti ohranjanja; raziskave; posebne zasluge za ohranjanje dediščine; ter izobraževanje, usposabljanje in ozaveščanje na področju evropske kulturne dediščine. Dobra praksa na področju prilagodljive in spoštljive (ponovne) uporabe stavbne kulturne dediščine se nagrajuje z nagrado Evropske unije za sodobno arhitekturo Mies van der Rohe, ki jo upravlja organizacija Fundació Mies van der Rohe. Podeljuje se vsaki dve leti kot priznanje kakovosti arhitekture v Evropi. Nagrado za leto 2017 je na primer prejel projekt rehabilitacije povojnega stanovanjskega naselja v bližini Amsterdama (DeFlat Kleiburg).

Na podlagi teh dveh nagrad Evropska komisija zdaj preučuje možnost podeljevanja skupne nagrade za kulturno dediščino in sodobno arhitekturo najboljšim projektom prilagodljive ponovne uporabe

stavb/območij dediščine. V okviru teh programov projekti, ki jih financira EU, doslej niso bili posebej poudarjeni.

★ Glavno priporočilo

- 40 Evropska komisija bi morala v sinergiji z obstoječimi programi in nagradami oceniti možnosti za uvedbo posebne evropske nagrade, s katero bi nagradili kakovost posegov na področju kulturne dediščine, ki jih financira EU.

Merila za izbor projektov, ki lahko vplivajo na kulturno dediščino

Naše nenehno razvijajoče se okolje vsebuje številne elemente kulturne dediščine.

Ker je kulturna dediščina skupno dobro, ki ni obnovljivo ali nadomestljivo, bi bilo treba te elemente negovati. Da bi zagotovili, da bo naša generacija lahko “vrnila, kar smo si izposodili”, je bilo razvitih naslednjih sedem načel kakovosti in meril za izbor posegov na področju kulturne dediščine:

- 1 **ZNANJE KOT TEMELJ** – Najprej opravite raziskave in preglede.
- 2 **JAVNA KORIST** – Ne pozabite na svojo odgovornost do prihodnjih generacij.
- 3 **ZDRUŽLJIVOST** – Ohranite “duh kraja”.
- 4 **SORAZMERNOST** – Naredite vse potrebno in hkrati čim manj.
- 5 **RAZSODNOST** – Zanašajte se na večšine, znanja in izkušnje.
- 6 **TRAJNOST** – Poskrbite, da traja.
- 7 **DOBRO VODENJE** – Postopek je del uspeha.

To ocenjevalno orodje je sestavljeno iz ključnih vprašanj, ki bi si jih morali nosilci odločanja zastaviti pri presojanju kakovosti predlaganih projektov z morebitnim vplivom na kulturno dediščino, da ugotovijo, ali je te projekte vredno financirati s sredstvi EU ali iz drugih virov.

Projektov je več vrst: majhni in veliki, javni in zasebni, dragi in poceni, z neposrednim in posrednim vplivom na kulturno dediščino. Načela kakovosti iz orodja za ocenjevanje temeljijo na dediščini in so povezana tudi s postopkom. Ocenjevati bi jih morali nosilci odločanja, odgovorni za kulturno dediščino, ter nosilci odločanja, odgovorni za celoten postopek in finance. To orodje je lahko koristno tudi za civilno družbo ter za lokalne in dediščinske skupnosti.

1 ZNANJE KOT TEMELJ

Najprej opravite raziskave in preglede

- Ali je dediščina ogrožena ali potrebuje nujne ohranitvene ukrepe?
- Ali sta bila element dediščine in njegova okolica raziskana in pregledana pred pripravo opisa projekta in projektne zasnove?
- Ali so bili opredeljeni vsi pomembni elementi in značilnosti kulturne dediščine? Ali so njihova zgodovina, trenutno materialno stanje in vrednote znani in razumljeni? Če ne, ali so načrtovani ukrepi za nadaljnje ugotavljanje teh elementov in značilnosti?
- Ali je bila opravljena ocena vplivov na kulturno dediščino? Če je bila, ali so jo opravili neodvisni strokovnjaki, ki se spoznajo na kulturno dediščino? Ali so bile v oceni vplivov na kulturno dediščino upoštevane vse možnosti posegov, če jih je več?

2 JAVNA KORIST

Ne pozabite na svojo odgovornost do prihodnjih generacij

- Ali projekt izrecno priznava kulturno dediščino kot skupno dobro in odgovornost?
- Ali je projekt v celoti skladen z ustrezno zakonodajo in predpisi o dediščini? Ali pa so za njegovo odobritev potrebne izjeme?
- Ali je projekt potreben za ohranitev zgodovinskega okolja in njegove kulturne dediščine za prihodnje generacije? Ali je zagotovljena reverzibilnost posegov pri projektih, namenjenih predvsem zadovoljevanju trenutno zaznanih potreb, ki se lahko sčasoma spremenijo, zaradi česar ti posegi postanejo odvečni?
- Ali so vsi motivi in posebni interesi za projekt jasno utemeljeni?
- Ali bodo imele prihodnje generacije po predlaganem posegu še naprej dostop do vseh razsežnosti zgodovinskega okolja in njegove kulturne dediščine ali bodo nekatere značilnosti izgubljene? Če je tako, ali javna korist upravičuje to izgubo in kako jo bodo dojemale/sodile prihodnje generacije?

3 ZDRUŽLJIVOST

Ohranite duh kraja

- Ali bo predvidena uporaba spoštovala značilnosti, arhitekturno kompozicijo in ustrezne elemente kulturne dediščine?

- Ali projekt spoštuje zgodovinsko okolje in njegovo kulturno dediščino, tako glede okolice, velikosti, razmerij, prostorov, značilnosti in materialov kot tudi glede (nekdanje) uporabe?
- Ali se projekt odziva na potrebe ljudi v smislu kognitivne in fizične dostopnosti?
- Ali projekt upošteva nacionalne in mednarodne standarde in načela na področju kulturne dediščine?
- Ali se bo ohranila avtentičnost kulturne dediščine/krajine?

4 SORAZMERNOST

Naredite vse potrebno in hkrati čim manj

- Ali je pri predlaganem projektu zagotovljen previdnostni pristop, zlasti če so dela nepovratna ali je znanje nezadostno ali trenutno nedostopno?
- Ali je projekt osredotočen na popravilo in ohranjanje in ne na izrazito preobrazbo (tj. zamenjavo avtentičnega materiala)? Ali se pri projektu "pretirava" in "ustvarja presežne stroške"?
- Ali se ohranja avtentičnost, zlasti kadar projekt vključuje novo sodobno zasnovo, prilagojeno (novim) uporabam?
Ali med kulturno dediščino in novimi elementi obstajajo ravnovesje, harmonija in/ali nadzorovan dialog?

5 RAZSODNOST

Zanašajte se na veščine, znanja in izkušnje

- Ali se pri projektu uporablja znanje z vseh ustreznih področij? Ali je rezultat kolektivnega in transdisciplinarnega razmisleka?
- Ali projekt dokazuje projektantovo razumevanje kulturne dediščine, njegovo ali njeno ustvarjalnost pri iskanju uravnoteženih rešitev, poznavanje materialov in pozornost do podrobnosti pri projektiranju?
- Ali so predlagani tehnični posegi temeljito preizkušeni? Ali je mogoče tehnične posege opisati kot najsodobnejše? Ali je zagotovljeno izogibanje tehničnim pristopom z visokim tveganjem/negotovostjo?
- Ali projekt ustreza namenu in je posebno prilagojen zadevni kulturni dediščini?
- Ali projekt odraža nacionalne, regionalne in lokalne tradicije, standarde in specifičnosti?

- Ali so mala in srednje velika konservatorska in gradbena podjetja upravičena do izvedbe projekta?

6 TRAJNOST

Poskrbite, da traja

- Kako bo projekt vplival na okolje?
- Ali je bila opravljena neodvisna ocena vplivov na okolje? Ali so se ugotovitve upoštevale v projektu?
- Ali je bilo opravljeno posvetovanje z lokalnimi prebivalci in dediščinskimi skupnostmi ter ali so bili ti vključeni v projekt in njegov razvoj? Ali so se upoštevali njihovi pomisleki?
- Ali projekt upošteva prihodnje vzdrževanje? Ali je zagotovljena strategija za vzdrževanje (po zaključku projekta)?
- Ali je zagotovljena dolgoročna strategija za upravljanje kulturne dediščine po zaključku projekta, zlasti kadar se predlaga nova uporaba?

7 DOBRO VODENJE

Postopek je del uspeha

- Ali je jasno dogovorjeno, katere strokovnjake ter lokalne in nacionalne organe je treba vključiti v vsako fazo postopka?
- Ali sta ocenjevanje in zmanjševanje tveganja, pri katerih sodelujejo strokovnjaki s področja kulturne dediščine, sestavni del projekta?
- Ali bo med izvajanjem projekta in po njem vzpostavljen sistem spremljanja in nadzovanja?
- Ali projekt vključuje ustrezne rezerve za nepredvidene izdatke v primeru nepričakovanih dogodkov ali odkritij?
- Ali projekt vključuje usposabljanje na področju ohranjanja in upravljanja dediščine ter spodbujanje (razširjanje/souporabo) znanja?
- Ali je projekt del celostne strategije trajnostnega razvoja?

Sklici

Veljavnost vseh hiperpovezav je bila preverjena 25. novembra 2020.

Veljavnost vseh hiperpovezav v slovenskem jeziku je bila preverjena 21. oktobra 2021.

Novejši dokumenti EU, povezani s kulturno dediščino

- Uredba (EU) št. 1295/2013 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 11. decembra 2013 o uvedbi programa Ustvarjalna Evropa (2014–2020) in razveljavitvi sklepov št. 1718/2006/ES, št. 1855/2006/ES in št. 1041/2009/ES1, UL L 347, 20.12.2013, str. 221. Na voljo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1295&from=EN>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1295&from=SL>
- Sklepi Sveta EU z dne 21. maja 2014 o kulturni dediščini kot strateškem viru za trajnostno Evropo (2014/C 183/08), UL C 183, 14.6.2014, str. 36. Na voljo na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG0614\(08\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG0614(08)&from=EN).
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614\(08\)&from=IT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614(08)&from=IT)
- Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij, *Na poti k celostnemu pristopu do kulturne dediščine za Evropo*, COM (2014) 477 final, 22.07.2014. Na voljo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0477&from=en>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=celex%3A52014DC0477>
- Generalni direktorat za izobraževanje, mladino, šport in kulturo (Evropska komisija), *Mapping of Cultural Heritage Actions in European Union policies, Programmes and Activities*, avgust 2017. Na voljo na: https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/reports/2014-heritage-mapping_en.pdf

- Sklepi Sveta z dne 25. novembra 2014 o participativnem upravljanju kulturne dediščine, UL C 463, 23.12.2014, str. 1. Na voljo na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223(01)&from=EN)
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223(01)&from=EN)

- Sklepi Sveta in predstavnikov vlad držav članic, ki so se sestali v okviru Sveta, o delovnem načrtu za področje kulture (2015–2018), UL C 463, 23.12.2014, str. 4. Na voljo na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG1223\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG1223(02)&from=EN).
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX%3A42008X0610%2801%29>

- Latvijsko predsedstvo Sveta EU: Skupna končna izjava mednarodne konference “Heritage, Contemporary Architecture and Design in Interaction” – Riga, 12. in 13. marec 2015. Na voljo na: https://www.nkmp.gov.lv/sites/nkmp/files/data_content/heritage_conference_joint_statement_13032015_final1.pdf

- Mnenje Evropskega odbora regij z dne 16. aprila 2015 – Na poti k celostnemu pristopu do kulturne dediščine za Evropo, UL C 195, 12.6.2015, str. 22. Na voljo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014IR5515&from=EN>.
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b678c957-10cc-11e5-8817-01aa75ed71a1/language-sl/format-PDFA1A>

- Resolucija Evropskega parlamenta z dne 8. septembra 2015 Na poti k celostnemu pristopu do kulturne dediščine za Evropo, (2014/2149(INI)), P8-TA(2015)0293, UL C 316, 22.9.2017, str. 88. Na voljo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015IP0293&from=EN>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015IP0293&from=CS>

- Sklep (EU) 2017/864 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. maja 2017 o evropskem letu kulturne dediščine (2018), UL L 131, 20.5.2017, str. 1. Na voljo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017D0864&from=EN>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX%3A32017D0864>

- Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij, Krepitev evropske identitete s pomočjo izobraževanja in kulture, prispevek Evropske komisije k srečanju voditeljev v Göteborgu 17. novembra 2017, COM(2017) 673 final, 14.11.2017. Na voljo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC0673&from=EN>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0673>

- Generalni direktorat za komuniciranje (Evropska komisija), posebna raziskava Eurobarometra 466 o Evropejcih in kulturni dediščini, 2017. Na voljo na: https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2150_88_1_466_ENG

- Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij, Nova evropska agenda za kulturo, COM(2018) 267 final, 22.05.2018. Na voljo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0267&from=EN>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0267>

- Generalni direktorat za izobraževanje, mladino, šport in kulturo (Evropska komisija), Participativno upravljanje kulturne dediščine, Poročilo delovne skupine za odprto metodo koordinacije (OMK) strokovnjakov držav članic: povzetek, Luxembourg, Urad za publikacije Evropske unije, 2018. ISBN 978-92-79-98981-0. Na voljo na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b8837a15-437c-11e8-a9f4-01aa75ed71a1/language-en>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://op.europa.eu/sl/publication-detail/-/publication/1efe98ad-437b-11e8-a9f4-01aa75ed71a1/language-sl/format-PDF>

- Sklepi Sveta o potrebi po postavljanju kulturne dediščine v ospredje politik EU, UL C 196, 8.6.2018, str. 20. Na voljo na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG0608\(02\)&rid=3](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG0608(02)&rid=3)
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3c777648-6aef-11e8-9483-01aa75ed71a1/language-sl>
- Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Prispevek evropskega podeželjca k evropskemu letu kulturne dediščine 2018 za zagotovitev trajnosti in kohezije med mesti in podeželjem (mnenje na lastno pobudo), NAT/738-EESC-2018-01641, 19.9.2018. Na voljo na: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/contribution-europes-rural-areas-2018-year-cultural-heritage-ensuring-sustainability-and-urban-rural-cohesion-own>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:52018IE1641>
- Sklepi Sveta o delovnem načrtu za področje kulture 2019–2022, UL C 460, 21.12.2018, str. 12. Na voljo na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018XG1221\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018XG1221(01)&from=EN)
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221\(01\)&from=GA](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221(01)&from=GA)
- Generalni direktorat za izobraževanje, mladino, šport in kulturo (Evropska komisija), Evropski okvir ukrepanja na področju kulturne dediščine – delovni dokument služb Komisije, (SWD(2018) 491 final, 5.12.2018), Luxembourg, Urad za publikacije Evropske unije, 2019. ISBN 978-92-76-03453-7. Na voljo na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5a9c3144-80f1-11e9-9f05-01aa75ed71a1>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5a9c3144-80f1-11e9-9f05-01aa75ed71a1>
- Bukareška deklaracija ministrov za kulturo in njihovih predstavnikov o vlogi kulture pri oblikovanju prihodnosti Evrope (16. april 2019). Na voljo na: <https://www.consilium.europa.eu/media/39209/190416-bucharest-declaration-on-the-role-of-culture-in-building-europes-future.pdf>

- Rezultat pariškega ministrskega srečanja na temo kulturne dediščine (3. maj 2019) – informacije predsedstva. Na voljo na: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9370-2019-INIT/en/pdf>
- Resolucija Sveta Evropske unije in predstavnikov vlad držav članic, ki so se sestali v okviru Sveta, o kulturni razsežnosti trajnostnega razvoja UL C 410, 6.12.2019, str. 1. Na voljo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2019:410:FULL&from=EN>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:42020Y1204\(01\)&rid=1](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:42020Y1204(01)&rid=1)
- Posebno poročilo Evropskega računskega sodišča 08/2020, Naložbe EU v kulturne objekte: tema, pri kateri je potrebne več osredotočenosti in usklajenosti 2020. Na voljo na: <https://www.eca.europa.eu/en/Pages/DocItem.aspx?did=53376>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/cultural-investments-08-2020/sl/>
- Sklepi Sveta o obvladovanju tveganja na področju kulturne dediščine, UL C 186, 5.6.2020, str. 1. Na voljo na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XG0605\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XG0605(01)&from=EN)
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:52020XG0605\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:52020XG0605(01))
- Sklepi Sveta o posebnem poročilu Evropskega računskega sodišča št. 08/202, Naložbe EU v kulturne objekte: tema, pri kateri je potrebne več osredotočenosti in usklajenosti 29.6.2020. Na voljo na: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9251-2020-INIT/en/pdf>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8838-2020-INIT/sl/pdf>
- Agenda EU za mesta. Na voljo na: <https://ec.europa.eu/futurium/en/urban-agenda>.
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/urban-agenda-eu_sl

Besedila, ki določajo mednarodne standarde v zvezi s kulturno dediščino

ZN

- Splošna deklaracija človekovih pravic, ki jo je Generalna skupščina Združenih narodov razglasila 10. decembra 1948 v Parizu. Na voljo na: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://www.varuh-rs.si/pravni-temelji-cp/ozn-organizacija-zdruzenih-narodov/splosna-deklaracija-clovekovih-pravic/>
- Združeni narodi, Poročilo neodvisne strokovnjakinje na področju kulturnih pravic Faride Shaheed (2011), A/HRC/17/38. Na voljo na: <https://undocs.org/en/A/HRC/17/38>
- Združeni narodi, Cilji trajnostnega razvoja (2015). Na voljo na: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
- Združeni narodi, Nova urbana agenda - HABITAT III (2016). Na voljo na: <https://unhabitat.org/about-us/new-urban-agenda>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://uploads.habitat3.org/hb3/NUA-Slovenian.pdf>

UNESCO

- Konvencije in priporočila, ki jih je sprejela Generalna konferenca:
http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13649&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=471.html
- Nekateri ključni dokumenti:
Priporočilo o varstvu kulturne in naravne dediščine na nacionalni ravni, 1972. Na voljo na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13087&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, 1972. Na voljo na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13055&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-dediscina/27ee9ed3c9/Konvencija-o-varstvu-svetovne-kulturne-in-naravne-dediscine.pdf>

- Operativne smernice za izvajanje Konvencije o svetovni dediščini, zadnja posodobitev leta 2019. Na voljo na: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>
- Program za svetovno dediščino in trajnostni turizem. Na voljo na: <https://whc.unesco.org/en/tourism>
- Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, 2003. Na voljo na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17716&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
Povezava do ratifikacije dokumenta v slovenskem jeziku: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlImpid=20082>
- Konvencija o varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov, 2005. Na voljo na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006D0515&from=sk>
- Priporočilo o zgodovinski urbani krajini, 2011. Na voljo na: <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-638-98.pdf>

Svet Evrope

- Besedila, ki določajo standarde v zvezi s kulturno dediščino:
<https://www.coe.int/en/web/herein-system/council-of-europe>
- Konvencije: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/standards>
- Deklaracije, priporočila, resolucije: <https://www.coe.int/en/web/cultureand-heritage/texts-of-reference>

- Svet Evrope, *European Cultural Heritage (Volume I) – Intergovernmental cooperation: collected texts*, 2003, ISBN 92-871-4864-3.

Nekateri ključni dokumenti:

- Evropska listina o arhitekturni dediščini, ki jo je 29. septembra 1975 sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope. Na voljo na: <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/170-european-charter-of-the-architectural-heritage>
- Okvirna konvencija Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo (Konvencija iz Fara), 2005. Na voljo na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680083746>
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: http://www.svetevrope.si/sl/dokumenti_in_publikacije/konvencije/199/
- *The Faro Convention Action Plan Handbook 2018–2019*, (Svet Evrope, 2018). Na voljo na: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-action-plan>
- Priporočila Odbora ministrov za države članice o Evropski strategiji kulturne dediščine za 21. stoletje, ki jih je sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope 22. februarja 2017. Na voljo na: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806f6a03.
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/Strategija_21_SvetEvrope_2017-06-11.pdf
- J. Bold, R. Pickard, *An Integrated Approach to Cultural Heritage – The Council of Europe's Technical Co-operation and Consultancy Programme*, Svet Evrope, 2018. Na voljo na: <https://rm.coe.int/an-integrated-approach-to-culturalheritage-the-council-of-europe-s-te/1680792e6f>
- Priporočilo CM/Rec(2020)7 Odbora ministrov za države članice o spodbujanju stalnega preprečevanja tveganj pri vsakodnevem upravljanju kulturne dediščine: sodelovanje z državami, strokovnjaki in državljani, ki ga je Odbor ministrov sprejel 21. oktobra 2020. Na voljo na: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a0109c

Drugi povezani dokumenti:

- Deklaracija iz Davosa iz leta 2018, Za kakovostno kulturo gradnje (Baukultur) v Evropi. Sprejela jo je Konferenca ministrov za kulturo 22. Januarja 2018 v Davosu (Švica). Na voljo na: https://davosdeclaration2018.ch/media/Brochure_Declaration-de-Davos-2018_WEB_2.pdf
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: https://davosdeclaration2018.ch/media/Davos_Deklaracija_koncna-1.pdf
- Spretni dokument: K evropski viziji kakovostne kulture gradnje (Baukultur). Na voljo na: <https://davosdeclaration2018.ch/media/Context-document-en.pdf>

ICOMOS

- ICOMOS razvija korpus doktrin kot nujne podlage za politike na področju ohranjanja: Listine in standardi ICOMOS. Na voljo na: <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts>
- ICOMOS, Mednarodne listine o ohranjanju in obnovi – Chartes Internationales sur la Conservation et la Restauration – Cartas Internacionales sobre la Conservación y la Restauración. Monuments & Sites, Vol. I, ICOMOS, München, 2004, ISBN 3-87490-676-0. Na voljo na: <http://openarchive.icomos.org/431/>
- Etična načela ICOMOS, sprejeta na 18. generalni skupščini ICOMOS, Firenze (Italija), 2014. Na voljo na: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2015/GA_2014_results/20150114-ethics-asadopted-languagecheckfinalcirc.pdf (nov dokument bo izdan na koncu leta 2020).
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: http://icomos.splet.arnes.si/files/2019/12/ICOMOS-eti%C4%8Dna-na%C4%8DeLa-2014_slv.pdf
- ICOMOS, Doktrine, členi 8–10, v: *ICOMOS Rules of Procedure*, nazadnje spremenjen na generalni skupščini v Marakešu (Maroko), 2019. Na voljo na: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2018/Rules_of_Procedure/ICOMOS_RulesOfProcedure_EN_20191122_amended.pdf

Spodnji seznam ni izčrpen, vendar predstavlja obseg dokumentacije; vključuje ključna besedila, večjezično zbirko doktrin in druge koristne povezave.

- Mednarodna listina o ohranjanju in obnovi spomenikov in spomeniških območij (Beneška listina), sprejeta na II. mednarodnem kongresu arhitektov in tehničnih strokovnjakov za zgodovinske spomenike v Benetkah (Italija) leta 1964. Na voljo na: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/venice_f.pdf (izvirna francoska različica), and https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf (angleška različica).
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <http://icomos.si/files/2015/06/doktrina1.pdf>
- Ameriški nacionalni odbori ICOMOS, Deklaracija iz San Antonia, 1996. Na voljo na: <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/188-the-declaration-of-san-antonio>
- Listina ICOMOS - Načela za analizo, ohranjanje in obnovo konstrukcij arhitekturne dediščine, ratificirana na 14. generalni skupščini ICOMOS na Viktorijinih slapovih (Victoria Falls), Zimbabve, leta 2003. Na voljo na: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/structures_e.pdf
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <http://en.icomos.si/files/2015/06/doktrina2.pdf>
- Listina ICOMOS o interpretaciji in predstavitvi območij kulturne dediščine, ratificirana na 16. generalni skupščini ICOMOS, Québec (Kanada), 2008. Na voljo na: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/interpretation_e.pdf
Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <http://en.icomos.si/files/2015/06/doktrina2.pdf>
- ICOMOS Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties, 2011 (novi dokument bo izdan predvidoma koncu leta 2020). Na voljo na: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/World_Heritage/Guidance_on_heritage_impact_assessments.pdf
- Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, Listina iz Burre, 2013. Na voljo na: http://portal.iphan.gov.br/uploads/ckfinder/arquivos/The-BurraCharter-2013-Adopted-31_10_2013.pdf

- ICOMOS Guidance on Post trauma recovery and reconstruction for World Heritage Cultural Properties, 2017. Na voljo na: <http://openarchive.icomos.org/1763/>

CEN – Standardi z neposrednim pomenom za kulturno dediščino

Standardi CEN so na voljo za različne teme:

- Splošne smernice o terminologiji in postopku ohranjanja, vključno z dokumentacijo.
- Preiskava in diagnostika gradbenih materialov (kamen, malta in lesene konstrukcije).
- Okoljski pogoji, povezani z materiali.
- Okoljski pogoji, povezani z upravljanjem stavb.
- Ocenjevanje metod in izdelkov za ohranitvene ukrepe na stavbah (čiščenje, razkuževanje, površinska zaščita).
- Upravljanje stavb/zbirnih centrov, namenjenih ohranjanju kulturne dediščine.
- Posegi/utrjevanje objektov kulturne dediščine.
V pripravi je še več standardov CEN. Celoten seznam objavljenih standardov in delovni program CEN/TC 346 Ohranjanje kulturne dediščine je na voljo na spletni strani: https://standards.cen.eu/dyn/www/f?p=204:32:0:::FSP_ORG_ID,FSP_LANG_ID:411453,25&cs=17D-2D76D6596BE0CAD81B69108A090D68

Dodatni sklici, povezani z nekaterimi posebnimi podtemami

Spremljanje in nadzor, ocenjevanje, kazalniki

- Evropska komisija (2001). *Ex ante evaluation. A practical guide for preparing proposals for expenditure programmes.*
- Rand Eppich, José Luis García Grinda (2015) *Management Documentation Indicators & Good Practice at Cultural Heritage Places. The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, Volume XL-5/ W7, 2015*, 25. mednarodni simpozij CIPA 2015, 31. avgust – 4. september 2015, Taipei, Tajvan. Na voljo na: <https://www.int-arch-photogramm-remote-sens-spatialinf-sci.net/XL-5-W7/133/2015/isprsarchives-XL-5-W7-133-2015.pdf>

- Mapstone, Bruce (2004). *The Importance of Clear Objectives for Monitoring World Heritage Area Sites*. In *Monitoring World Heritage. World Heritage 2002. Shared Legacy, Common Responsibility*, delavnice v okviru kongresa, 11. in 12. november 2002, World Heritage papers, Vicenza – Italija, Svetovni center za naravno in kulturno dediščino (ZN) in ICCROM; str. 48–52. Na voljo na: https://whc.unesco.org/documents/publi_wh_papers_10_en.pdf

- Sueli Ramos Schiffer (2004). *Monitoring the Conservation of Historical Heritage through a Participatory Process*. In *Monitoring World Heritage. World Heritage 2002. Shared Legacy, Common Responsibility*, delavnice v okviru kongresa, 11. in 12. november 2002, World Heritage papers, Vicenza – Italija, Svetovni center za naravno in kulturno dediščino (ZN) in ICCROM; str. 110–116. Na voljo na: https://whc.unesco.org/documents/publi_wh_papers_10_en.pdf

- A. Bond, L. Langstaff, C. Ruelle (2002). *Monitoring and post-evaluation of the cultural heritage component of Environmental Assessments. SUIT (Sustainable development of Urban historical areas through an active Integration within Towns) Position Paper (4)*. Na voljo na: http://www.lemma.ulg.ac.be/research/suit/download/SUIT5.2d_PPaper.pdf

- Coll-Serrano, Vicente, Blasco-Blasco, Olga, Carrasco-Arroyo, Salvador, in Vila-Lladosa, Luis. (2013). *Un sistema de indicadores para el seguimiento y evaluación de la gestión sostenible del patrimonio cultural* (Sistem kazalnikov za spremljanje, nadzorovanje in ocenjevanje trajnostnega upravljanja kulturne dediščine) (v španščini). *Transinformação*, 25(1), 55–63. Na voljo na: <https://dx.doi.org/10.1590/S0103-37862013000100006>

- Guido Licciardi, Rana Amirtahmasebi (2012). *The Economics of Uniqueness: Investing in Historic City Cores and Cultural Heritage Assets for Sustainable Development*. Urban Development. Washington, DC: World Bank. Na voljo na: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/12286>

Raziskave

- Generalni direktorat za raziskave in inovacije (Evropska komisija) (2009). *Preserving our heritage, improving our environment. VOL I, 20 years of EU research into cultural heritage*. Na voljo na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/42192772-3cc5-11ea-ba6e-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-175584324>

- Generalni direktorat za raziskave in inovacije (Evropska komisija) (2011). *Survey and outcomes of cultural heritage research projects supported in the context of EU environmental research programmes. From 5th to 7th Framework Programme*. Na voljo na: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2573d211-036f-473a-aab3-da1d345022e8/language-en/format-PDF/source-search>

- Generalni direktorat za raziskave in inovacije (Evropska komisija) (2012). *Cultural heritage research. Survey and outcomes of projects within the environment theme: from 5th to 7th Framework programme*. Na voljo na: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fcb91857-05cc-4d8e-880a-511e8f6ddc5>

- Generalni direktorat za raziskave in inovacije (Evropska komisija) (2018). *Getting cultural heritage to work for Europe. Report of the Horizon 2020 expert group on cultural heritage*. Na voljo na: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b01a-0d0a-2a4f-4de0-88f7-85bf2dc6e004>

- Urad za publikacije (Evropska komisija) (2018). *Heritage at risk. EU research and innovation for a more resilient cultural heritage*. Na voljo na: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1dcbe60b-79ba-11e8-ac6a-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>

- Generalni direktorat za raziskave in inovacije (Evropska komisija) (2018). *Innovation in cultural heritage research. For an integrated European research policy. EU publications*. Na voljo na: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1dd62bd1-2216-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-en>

- Pobuda za skupno načrtovanje *Cultural Heritage, Strategic Research and Innovation Agenda*. Na voljo na: <http://jpi-ch.eu>

→ Izobraževanje in usposabljanje ter kulturna dediščina

Direktiva 85/384/EGS o vzajemnem priznavanju diplom, spričeval in drugih dokazil o formalnih kvalifikacijah v arhitekturi, skupaj z ukrepi za učinkovito uresničevanje pravice do ustanavljanja podjetij in svobode opravljanja storitev. Na voljo na: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1985/384/oj> Ni več v veljavi. Datum prenehanja veljavnosti: 19. 10. 2007. Razveljavljena z Direktivo 2005/36/ES.

Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=celex%3A32005L0036>

→ Direktiva 2005/36/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 7. septembra 2005 o priznavanju poklicnih kvalifikacij. Na voljo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553678824472&uri=CELEX:32005L0036>

Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2005.255.01.0022.01.SLV&toc=OJ%3AL%3A2005%3A255%3ATOC

→ Priporočilo 2008/C 111/01 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 23. aprila 2008 o uvedbi evropskega ogrodja kvalifikacij za vseživljenjsko učenje. Na voljo na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553679121672&uri=CELEX:32008H0506\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553679121672&uri=CELEX:32008H0506(01))

Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX:32008H0506\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX:32008H0506(01))

→ Priporočilo Sveta z dne 22. maja 2017 o evropskem ogrodju kvalifikacij za vseživljenjsko učenje in razveljavitvi Priporočila Evropskega parlamenta in Sveta z dne 23. aprila 2008 o uvedbi evropskega ogrodja kvalifikacij za vseživljenjsko učenje. Na voljo na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553681234272&uri=CELEX:32017H0615\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1553681234272&uri=CELEX:32017H0615(01))

Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX%3A32017H0615%2801%29>

→ Evropsko ogrodje kvalifikacij. Na voljo na: <https://europa.eu/europass/en/european-qualifications-framework-eqf>

Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: <https://europa.eu/europass/sl/european-qualifications-framework-eqf>

→ Mednarodni odbor ICOMOS za usposabljanje, Smernice za izobraževanje in usposabljanje na področju ohranjanja spomenikov, skupin stavb in spomeniških območij, sprejete na 10. generalni skupščini ICOMOS (Colombo, Šrilanka, 1993) in trenutno v reviziji.

Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku:

<http://en.icomos.si/files/2015/06/doktrina2.pdf>

→ Jukka Jokilehto, *A Century of Heritage Conservation*, v: "Journal of Architectural Conservation", št. 3, november 1999.

→ Bernard Feilden, *Architectural conservation*, v: "Journal of Architectural Conservation", št. 3, november 1999.

→ Aylin Orbaşlı in Philip Whitbourn, *Professional Training and Specialization in Conservation: An ICOMOS Viewpoint*, v: "Journal of Architectural Conservation", št. 3, november 2002.

→ John H. Stubbs, Emily G. Makaš, *Architectural Conservation in Europe and the Americas*, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey (ZDA) 2011.

→ Konferenca o usposabljanju na področju ohranjanja stavbne dediščine (COTAC) kot podlaga za "nacionalne poklicne kvalifikacije".

→ E.C.C.O. – Evropska konfederacija konservatorsko-restavratorskih organizacij: *Competences for access to the conservation-restoration profession*, Impressum © e.c.c.o., 2011 – European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations a.i.s.b.l. / Confédération Européenne des Organisations de Conservateurs-Restaurateurs a.i.s.b.l.- rue Coudenberg, 70 BE-1000 Bruselj, Belgija – ISBN 978-92-990010-6-6. Na voljo na: http://www.ecco-eu.org/fileadmin/assets/documents/publications/ECCO_Competences_EN.pdf

→ Priporočilo Sveta z dne 22. maja 2018 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje (2018/C 189/01), UL C 189, 4.6.2018, str. 1. Na voljo na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN)

Povezava do dokumenta v slovenskem jeziku: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=NL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=NL)

- Generalni direktorat za izobraževanje, mladino, šport in kulturo (Evropska komisija) (2019). *Fostering Cooperation in the European Union on Skills, Training and Knowledge Transfer in Cultural Heritage Professions. Report of the OMC (Open Method of Coordination) working group of Member States' experts*. Na voljo na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e38e8bb3-867b-11e9-9f05-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/>

Rekonstruiranje

- *Riga Charter on Authenticity and Historical Reconstruction in Relationship to Cultural Heritage* (2000). Na voljo na: https://www.iccrom.org/sites/default/files/publications/2020-05/convern8_07_rigacharter_ing.pdf
- ICOMOS (2017). *Guidance on Post trauma recovery and reconstruction for World Heritage Cultural Properties*. Na voljo na: <http://openarchive.icomos.org/1763/>

Vodenje, interpretacija, socialno vključevanje

- Projekt HERO – program EU Urbact, namenjen spodbujanju celostnega upravljanja zgodovinskih mest, ki je zagotovil vodnik o dobrih praksah na področju ohranjanja kulturne dediščine in socializacije kot pomembnega vira za lokalni in regionalni razvoj. Na voljo na: <https://urbact.eu/hero>
- *Interpret Europe, Engaging citizen with Europe's cultural heritage: How to make the best use of the interpretive approach. A contribution to the European Year of Cultural Heritage 2018*, junij 2017. Delo je prejelo nagrado Altiero Spinelli. Na voljo na: http://www.interpret-europe.net/fileadmin/Documents/publications/ie_engaging_citizens_with_europes_cultural_heritage_co.pdf
- *Voices of Culture - Structured Dialogue between the European Commission and the Cultural Sector, Brainstorming report on Social Inclusion: Partnering with other sectors*, oktober 2018. Na voljo na: <http://www.voicesofculture.eu/social-inclusion-partnering-with-other-sectors/>

Foto: Dejan Šuc / Slovenijainto

DOKTRINA +

ICOMOS Slovenija